

COĞRAFİ MEKÂN VE JEOLJİK YAPININ EKONOMİK FAALİYET VE KÜLTÜRE ETKİSİNE BİR ÖRNEK: YESEMİK TAŞ OCAĞI VE HEYKEL ATÖLYESİ*

Zafer BAŞKAYA**

Emre TÜRK***

ÖZET

Ortaya çıkışından beri doğal çevreyle etkileşim halinde olan insan, doğal çevrenin etkilerine karşı doğadan kendine yarar sağlayarak doğayı etkilemeye yönelik çaba içerisinde. İnsan ile doğa etkileşimi, coğrafi mekanın fiziksel farklılığı ve zamana göre değişebilmektedir. Üzerinde yaşanan coğrafi mekanın olanakları, toplumların ekonomik faaliyet ve kültürel yapısında olduğu gibi diğer toplumlarla da ilişkilerinde önemli bir etkidir.

Coğrafi mekanın benzer ya da farklılıklarının yaşam şekli ve kültür üzerindeki etkisi, maddi-manevi toplumsal değerlerdeki benzerlik ya da farklılıkları ortaya çıkarabilmektedir. Bir bölge ya da yörede önceki nesillerden günümüze kalan mimari ve arkeolojik unsurlar, coğrafi koşulların önceki medeniyetler üzerindeki etkilerini yansıtan ve kanıtlayan en önemli maddi kültür varlıklarındandır.

Coğrafi mekanın; ekonomik faaliyet, kültürel ve siyasi yansımalarının en iyi örneklerinden birisi, Hititler döneminde işletmeye açılmış ve yüzlerce yıl Hititler ile Mezopotamya medeniyetlerinin kültürel etkileşiminde önemli bir rol üstlenmiş Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesidir. MÖ. 14. yüzyıl ile MÖ. 8. yüzyıl arasındaki en az beş-altı yüzyıl faaliyetine devam eden Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi, faaliyette olduğu dönemde Ortadoğu'nun en önemli taş ocağı ve heykel atölyesi durumundadır.

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin bulunduğu coğrafi mekan, jeolojik yapının ekonomik faaliyet ve kültüre olan etkisine örneklerinden birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin yer aldığı coğrafi mekan ile burada bulunan maddi kültür değerleri olarak mimari eserlerin Hitit devleti ile Mezopotamya toplumları arasındaki kültür alışverişine yansımaları ile ekonomik ve ticari faaliyet alanı olarak önemi vurgulanmakla beraber turizm çekiciliği ve potansiyeli de ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yesemek, Hititler, Ekonomik Faaliyet, Kültürel Etkileşim, Turizm

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Coğrafya Bölümü, El-mek: zafer.baskaya@bilecik.edu.tr

*** Batman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yüksek lisans Öğrencisi

**THE INFLUENCE OF GEOGRAPHICAL SPACE AND
GEOLOGICAL STRUCTURE ON ECONOMIC ACTIVITIES AND
CULTURE: THE SAMPLE OF YESEM EK QUARRY AND
SCULPTURE MILL**

ABSTRACT

In interaction with the natural environment since the very beginning, human beings are in a struggle for gaining benefits from the nature despite its effects and manipulating the nature. Human-nature interaction may vary depending on physical characteristics of the geographical space and time. Resources provided by any geographical area are influential on societies' not only economic activities and cultural tissue but also relationships with other societies.

Similarities and differences between geographical areas affect lifestyle and culture of communities accordingly. Thus, geography might account for similarities and differences between material and spiritual values of communities. Architectural and archaeological remnants of predecessors in a certain region or landscape are among the most important material culture assets reflecting and evidencing influences of geographical facts on predecessor civilizations.

One of the most appropriate representations of geographical space in economic, cultural and political activities is Yesemek Quarry and Sculpture Mill. It was first opened during the Hittites time and played an important role in centuries-lasting cultural interactions between the Hittites and Mesopotamian civilizations. Yesemek Quarry and Sculpture Mill remained active at least for five or six centuries from the 14th century B.C. and 8th century B.C, during which was the most important quarry and sculpture mill in the Middle East.

The geographical landscape on which Yesemek Quarry and Sculpture Mill were located constitutes a good example for influence of geological structure on economic activities and culture. In this context, this study is carried out on the geographical space on which Yesemek Quarry and Sculpture Mill are located. The aim of the study is to find out the influence of the architectural works as material assets in the same region on cultural interaction between the Hittite State and Mesopotamian communities. In this way, both economic and commercial importance of the area will be underlined and its tourism potentials will be discussed.

Key Words: Yesemek, the Hittites, economic activities, cultural interaction, tourism

Giriş

İnsanoğlu ortaya çıkışından itibaren doğal ortam ile etkileşim halindedir. Bu etkileşim iki türdür. Bunlardan ilki doğal ortamın insanlara etkisi, diğeri ise insanların doğal ortamı değiştirme yönünde yaptığı etkidir. Coğrafya, ikili bir karaktere sahip olup birini insan, diğeri ise çevre oluşturmaktadır. Coğrafyacı da insanı hem çevrenin bir elemanı olarak hem de çevreyi değiştirici yönüyle ele almaktadır (Gümüşçü, 2010: 313). Başka bir ifadeyle İnsan, varoluşundan beri doğanın

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014*

etkisi altında (yeryüzü şekilleri, jeolojik yapı ve tektonizma, iklim, bitki örtüsü, akarsular vb.) kalmakta, hayat ve faaliyetlerinde (sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve hatta dini yaşantı) bu etkinin izlerini taşımaktadır. İnsanoğlu, diğer canlılar gibi çevre şartlarına pasif kalan bir varlık da değildir. Nitekim, insan tabiat koşullarına karşı savaşmakta ve onu kendi isteklerine yönelik olarak değiştirme gayreti içerisinde. Fakat, bu istek ve gayret belli bir dereceye kadar olabilmektedir. İnsanın tabiatı tanımak, ona uymak ve değiştirmek yönündeki çabası olan beşeri faaliyetler sonucunda kazandığı başarı, medeniyetlerin temelini oluşturur. İnsan ile çevrenin karşılıklı biçimde birbirini nasıl etkilediği coğrafyanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Coğrafya biliminin yeryüzündeki hem canlı hem de cansız olaylarla ilgilenmesi, bu olaylar arasındaki karşılıklı ilişkiler, yeryüzünde yer yer farklı coğrafi mekanların meydana gelmesinde etken olmaktadır. Coğrafya biliminin amacı da mekanlardaki farklılık ve benzerlikler olan değişik coğrafi görünümünün analizini, insanların coğrafi yeryüzünü tanıyarak ondan daha iyi yararlanmaları ilkesine dayanmaktadır (Güngördü, 2003: 5).

Mekansal farklılık ve benzerlikler yerel (bölgesel) ilişkilerin yanı sıra yerel olmayan (bölge dışı) ilişkilerle de gerçekleşir. Bölgesel ilişkilerde fiziki ve beşeri olaylar arasındaki ilişkilerden söz etmek mümkün iken bölgelerarası (bölge dışı) ilişkilerde beşeri ilişkiler egemen durumdadır (Tümertekin & Özgüç, 2011: 495). Yeryüzünün her mekanı (bölge, yöre, deniz ya da kara parçası) içinde ya da yanında yer alan saha ünitelere kendi özelliklerini yansıtmaktadır. Bu yansıma geniş bir alanda yayılmış gösteren bir ırk, bir din ya da bir kültüre ait halk toplulukları için de geçerlidir (Tanrıku, 2014, s. 26). Nitekim, üzerinde yaşanılan coğrafi mekânın imkânları, toplumların ekonomik yapısında olduğu gibi, diğer topluluklarla olan münasebetlerinde de en önemli etkenlerdir. Bu nedenle toplumların gelişimini ve diğer toplumlarla olan ilişkilerin iyi anlaşılabilmesi için toplumların üzerinde yaşadıkları coğrafi özelliklerin iyi bilinmesi gereklidir.

Mekansal farklılık ve benzerlikler arasındaki ilişkilerle gelişen coğrafyada günümüzde kültür-çevre veya insan-çevre etkileşimi konuları dikkat çekmektedir (Doğanay, 1993). İnsanın coğrafi mekan kullanma ve organize etmesinde ekonomik, toplumsal ve siyasal faaliyetler etkili olup, bunların mekansal farklılığı yaşam şekline ve kültürüne doğrudan etki etmektedir.

Anadolu, batısındaki kıyıya dik, kuzey ve güneyindeki kıyıya paralel uzanan sıradağlar, dağlık doğu bölgesi ve dağlık alanlar arasındaki yüksek platoluk sahalar ile nehir vadilerinden oluşan coğrafi bir bütünlük arz etmektedir. Bu coğrafi bütünlüğü oluşturan doğal koşullar ile kuzey doğusundaki Kafkaslar, doğusundaki Transkafkasya ve İran, güneyindeki Mezopotamya ve Suriye batısındaki Balkanlar ile kurulan ilişkiler neticesinde gelişen çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır (Duran, 2003: 14). Anadolu çevresinde tarihin çeşitli zamanlarındaki farklı kültürler, Anadolu'daki kültür birikimi ile kaynaşarak, sentezler oluşturmuş ve zenginlik yaratmıştır. Kültürel miras olarak ifade edilen ve Anadolu'nun geçmiş yaşam biçimi ve geleneklerinin yansıması olan bu değerler Anadolu'nun kültür çeşitliliğini oluşturmaktadır. Anadolu'ya dışarıdan gelmiş ya da Anadolu'da ortaya çıkmış kültürel değerler, doğal çevre ve coğrafi mekan etkileşimi ile yoğrularak bütünleştiğinden Anadolu uygarlıklarına ait hiçbir eser coğrafi çevresinden bağımsız olarak düşünülemez. Nitekim, ilk dönemlerden itibaren insanın çevresine olan ilgisi topografya, iklim ve kültürel faktörlerle birlikte biçimlenip özgün mekansal dokular şeklinde sosyal organizasyonlar oluşmasını sağlamıştır (Yiğit & Türel, 2006: 187). Coğrafi mekanın yaşam şekli ve kültürü etkilemesi sonucunda ortaya çıkan ve kültürün coğrafi mekan üzerindeki yansıması olan tarihsel kaynaklar; bir ülke ya da yörede önceki nesillerden kalan mimari ve arkeolojik unsurlar gibi çeşitli maddi kültür varlıklarıdır. Coğrafi mekanın kültürel, siyasal ve ekonomik yansımalarından biri de Hititlerin imparatorluk döneminde işletmeye açılmış ve yüzlerce yıl Hititler ile Mezopotamya medeniyetlerinin kültürel etkileşim sentezini yansıtan, dönemin en önemli taş ocağı ve heykel atölyesi olan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesidir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

İnsan geçmişten günümüze değin doğadan etkilendiği gibi doğayı da etkilediğinden coğrafya ile arkeoloji arasında sıkı bir ilişki vardır. Nitekim, doğanın insana etkileri coğrafyadan öğrenilirken, arkeolojik çalışmalar da coğrafyacılar insanın coğrafi mekanla ilişkisindeki gelişmeleri yansıtmaktadır (Gümüşçü, 2010: 71). Dolayısıyla, arkeolojik bir sit alanı olan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi de doğanın insan üzerindeki etkisinin ve insanın coğrafi mekanla ilişkisindeki gelişmelerin yansıttığı en iyi örneklerden biridir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

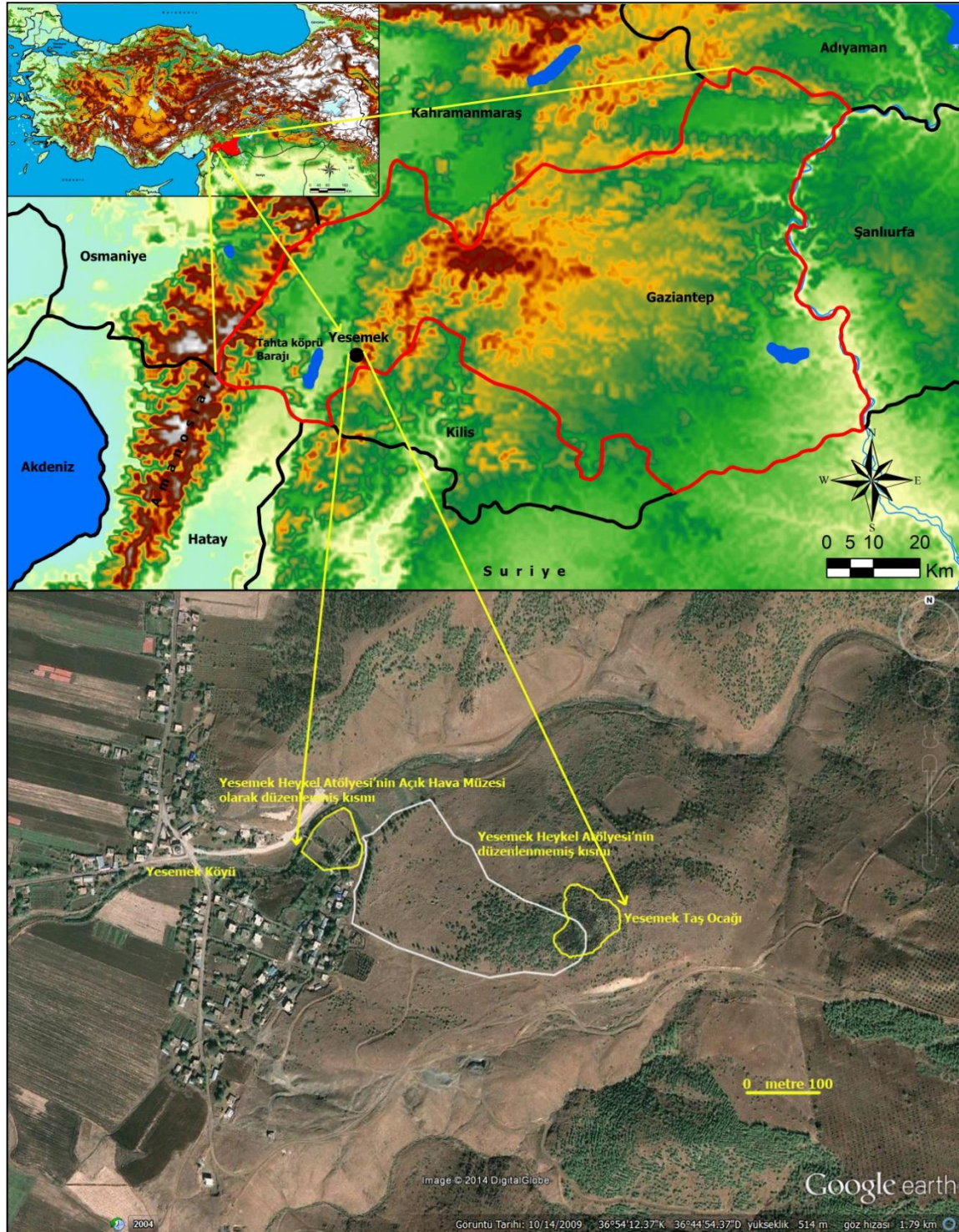
Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası üzerine yapılan çalışmalar, bu dönem ile ilgili coğrafyanın siyasi, sosyal ve kültür üzerindeki etkisi ve ilişkisi yönüyle önemli katkılar sağlamaktadır. Nitekim, Anadolu'nun kültür varlıkları arasında coğrafi, tarihi ve kültürel açıdan özgün ve önemli bir yeri olan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi; MÖ. 14. yüzyıl ile MÖ. 8. yüzyıl arasındaki dönemde, Hitit Devleti'nde Anadolu ve Mezopotamya çevresinin en önemli Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi durumundaydı. Bu çalışmada; sanatsal üslup, ekonomik ve ticari yönüyle önemli bir coğrafi mekan olan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi ve buradaki eserlerin, Hititler ve Mezopotamya Devletleri ile ticari, siyasi ve kültürel ilişkilerindeki önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yapılan çalışmada, Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin düzenlenip Açık Hava Müzesi olarak turizme kazandırılmasıyla birlikte oluşan turizm potansiyeli de vurgulanmıştır.

Çalışmaya öncelikli olarak literatür taraması ile başlanmıştır. Günümüzde Açık hava müzesi durumunda olan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi coğrafi bakış açısıyla gezilerek çalışmanın daha anlamlı olabilmesi için gerekli fotoğraflar çekilmiştir. Ayrıca, Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden gerekli veriler temin edilmiştir. Çalışmanın metin kısmı kanıt niteliği taşıması amacıyla harita, fotoğraf ve tablo nitelikli görsel öğelerle desteklenmiştir. Çalışmada tümünden gelim metodu en fazla uygulanan yöntem olmuştur.

Anadolu ve Mezopotamya ilişkileri çok eski tarihlere dayanmakta olup, araştırma ve kazılardan elde edilen bilgilere göre bu ilişkilerin Hititler döneminde hat safhaya ulaştığı ortaya çıkmıştır. Bunun en iyi örneğinde de Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde görmekteyiz. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi ve burada ortaya çıkarılan buluntuların Hititler döneminden kalması sebebiyle arkeolojik verilerden yoğun şekilde yararlanan bu çalışma, coğrafi mekanın doğal çevre şartlarının toplumların ekonomik, ticari, kültürel ve siyasi ilişkileri etkilemesi ve toplumlar arasındaki etkileşimin ortaya konulması yönüyle bir coğrafi çalışma niteliği taşımaktadır.

Yesemek Taş ve Heykel Atölyesinin Coğrafi Konumu ve Tarihi

Araştırma sahası olan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi, Gaziantep ili İşlahiye ilçesi sınırları içerisinde, ilçe merkezinin kuş uçuşu 19 km (yol uzaklığı 22 km) güneydoğusunda bugünkü Yesemek köyünün yanındaki yamacın üzerinde yer almaktadır. Bu yamaç köylüler tarafından Karatepe Sırtı (Aslanlı Tepe, Aslanlar Tepesi) ismiyle tanınmakta (Alkım, 1957: 364), ve Kurt Dağı'nın (Hazil Dağı) güney uzantısını oluşturmaktadır (Alkım, 1974: 9). Burası, Yesemek Deresi'nin yatağından başlayarak yaklaşık 90 m. kadar yükselen bir alanda (Karatepe'nin batıya bakan yamaçlarında) yayılış göstermektedir (Harita 1).

Harita 1. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin lokasyonu.

Yesemek köyünün hemen doğusunda volkanik kökenli bazalt damarlarının yüzeye çıkmış olduğu Karatepe sırtlarında yer alan bu atölye; yörede araştırmalar yapan, aynı zamanda eski yerleşim merkezlerinden biri olan Zincirli (Sam'al) kenti kazı başkanlığını yürüten Felix von Luschan'ın önderliğinde Alman bilim adamlarınca 1890'lı yıllarda keşfedilmiştir. Yesemek Taş

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Ocağı ve Heykel Atölyesinde ilk bilimsel kazı çalışmaları Arkeolog Bahadır Alkım ve ekibi tarafından 1957-1961 yılları arasında yapılmıştır (Duru, 2005: 32). 1961 yılına kadar altı kazı mevsimi (altı yıl boyunca yaz ayları) devam etmiş, birçok heykel taslağı bu yıllarda gün yüzü çıkarılmıştır (Temizsoy, 2005: 2).

Son derece ilginç ve benzeri olmayan arkeolojik bir merkez durumundaki Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi; Eski Önasya Dünyası'nın bugüne kadar tespit edilmiş en büyük heykelticilik atölyesidir. Bu atölye 300×400 m. boyutlarında bir alanı kaplamaktadır. Anadolu Kültür Varlıkları Envanteri'nde çok seçkin bir yeri olan Yesemek, ilk bilimsel kazı dönemini izleyen 30 yıla yakın bir zaman çerçevesinde, değişik nedenlerle yeteri kadar tanıtılmamış, hak ettiği önemini gerektiği ölçüde alamamış ve Kültür Turizmi programına girememiştir. 1989'dan sonra yeniden gündeme gelerek 1989-1991 yılları arasında İlhan Temizsoy önderliğinde Gaziantep Müze Müdürlüğü tarafından kazı ve çevre düzenlemesi çalışmaları yapılarak açık hava müzesi haline dönüştürülmüştür (Duru, 2004: 5, Fotoğraf 1-2). Günümüzde Sfenksler, Kapı Aslanları, Kanatlı (Yeleli) Aslanlar, Oturan Aslanlar, Dağ Tanrısı Kabartmaları (Amanos Dağları'nı temsil eden), Savaş Sahnesi Kabartmaları ve Sutun Kaideleri (Akgül ve Diğerleri, 2012: 37) gibi mimari parçalar kendi doğal ortamlarında sergilenmektedir (Fotoğraf 1-2).

Fotoğraf 1. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin genel görünümü.

Fotoğraf 2. Yesemek'te Heykel Taslaklarının düzenlendiği alanlardan bir görünüm.

Sakinlerince günümüzde “Heykel Tarlası” olarak da ifade edilen Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesi'nin yanında bulunan Yesemek köyü, I.Dünya Savaşı'ndan önce bugünkü mevkinin 1 km kadar batısında, Yesemek Höyüğü'nün üzerinde kurulu bulunmaktaydı (Fotoğraf 4). 1920 yılı başlarından itibaren yavaş yavaş taş ocağının yakınına doğru kayarak yer değiştirdiğini bazı kaynakların (Alkım, 1974: 9) yanısıra yaptığımız arazi çalışmaları sırasındaki gözlemlerimiz ve köy halkıyla yapılan görüşmelerden anlamaktayız (Fotoğraf 3). 1920'li yıllar öncesindeki Yesemek köy yerleşiminin yaklaşık 4 km. mesafedeki Nurhanlı veya Melikanlı adındaki köyden göçler neticesinde kurulduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz (Alkım, 1974: 9-10; Duru, 2005: 9; Tırpan, 1987: 24). Köy eski yerleşmesinin adının aslen “Gessemek” olduğu hatta eski kaynaklardaki harita çizimlerinde “Gessemek” adında bir yerleşmenin işaretlendiği, bu yerin bu gün ise Yesemek Höyüğü'nün bulunduğu alana tekabül etmesi burasının eski bir yerleşme olduğunu kanıtlamaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki Gessemek isminin zamanla Yesemek'e dönüşmüş olabileceği ve Yesemek isminin tesadüfi olmadığı kanaatindeyiz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Fotoğraf 3. Yesemek köyünün Yesemek Atölyesi'nden (Açık Hava Müzesi) görünümü. **Fotoğraf 4.** Yesemek Höyüğü'nden bir görünüm.

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi, bulunduğu bölgenin Hitit kralı I. Şuppiluliuma döneminde (MÖ. 1375-1345) Hitit hakimiyetine girmesiyle işletmeye açılmış ve burada bölgenin yerli halkı olan Hurriler çalışmışlardır. Hitit İmparatorluğu'nun deniz kavimleri tarafından yıkılması ile Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin çalışmaları belli bir süre durmuştur (MÖ. 1180'de). Bu deniz kavimlerinin Anadolu'da faaliyetini sürdüren bir kolu olan Frigler Hitit şehirlerini birer birer ele geçirmişlerdir. Frigler karşısında etkili olamayan Hititler Güneydoğu Anadolu bölgesine çekilmek zorunda kalarak feodal krallıklar halinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Geç Hitit krallıkları olarak ifade edilen bu krallıklardan biri olan Sam'al (Zincirli) krallığı MÖ. IX. yüzyılda Yesemek'in de içerisinde yer aldığı bölgeye hakim durumdaydı (Harita 3). Sam'al krallığı MÖ. IX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren atölyeyi tekrar faaliyete geçirmişlerdir. Bu döneme ait buluntularda bölgenin karışık siyasi durumu sebebiyle Asur, Hitit ve Suriye kültürüne ait unsurlar görülmektedir. Daha sonraki dönemde bölgeye gelen Aramiler'in de eserler üzerindeki etkisi izlenebilmektedir. Birçok devletin sanat özelliklerini yansıtan eserlerin bulunması Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin sanatsal yönden önemini daha da artırmaktadır. Sam'al krallığının MÖ. VII. yüzyılın son çeyreğinde Asurlular tarafından yıkılması ile bölge Asur egemenliğine girmiştir. Asur egemenliğinde Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi çalışmamıştır. Yesemek Höyüğü buluntularından bu dönemde buranın terk edildiği anlaşılmıştır (Tırpan, 1987: 24-25).

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesinin Kurulmasında Etkili Olan Jeolojik Özellikler

Madencilik ya da taşta toprağa bağlı üretimde, jeolojik yapının nitelikleri ve işlenmeye müsait olmasından başlayarak üretimin tüketim ya da ihtiyaç yerlerine ulaştırılmasına kadar olan süreçte çeşitli fiziki, beşeri ve ekonomik özellik ve ilişkilerin birlikte ele alınması gereklidir (Tümertekin & Özgüç, 2011: 277-278). Yerküre üzerindeki mekansal farklılıkların esasında jeolojik tesisler ve bu tesislere bağlı olarak farklı jeolojik yapılar yatmaktadır. Ekonomik coğrafya açısından bakıldığında, taşta toprağa bağlı üretim faaliyetlerini mekandan soyutlamak mümkün olmadığından bu gereklilik daha iyi anlaşılmaktadır.

Milattan önceki dönemde bazı medeniyetler heykel sanatı gibi ekonomik faaliyetlerde mermer, kalker, alabaster, porfir, granit vb. kayaları malzeme olarak kullanmışlardır. Hatta bu malzemeyi temin etmek için uzak mesafelerden taşıma zahmetine katlanmışlardır (Harita 6-7). Hititler de özellikle mimari yapılar ya da heykelticilik sanatında genellikle bazaltı, bazı durumlarda porfiri, nadiren de kalkeri malzeme olarak kullanmışlardır (Alkım, 1957: 359). Bazalt kayacının Anadolu'nun özellikle de Güneydoğu Anadolu'nun jeolojik yapısında bazı yerlerde topografya

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

yüzeyinde tabakalar halinde olması, sertliğinden dolayı işlenmeye uygun olması, iklim şartlarına karşı dirençli olması vb. gibi etkenler bu volkanik taşın bulunduğu yörelerin yanı sıra uzak mesafelerden dahi getirilerek kullanılması önemli sebepler arasında yer almaktadır. Hititler döneminde işletilen Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi çevresinde bazalt kayaçlarının yoğunluk göstermesi (Harita 2, Fotoğraf 6 A,B,C) burada önemli bir beşeri ve ekonomik faaliyet olarak ortaya çıkan heykelticilik sanatında bazaltların hammadde olarak kullanılmasında da önemli bir etken olmuştur.

Fotoğraf 5. A- Bazaltlardan Oluşan Yesemek Taş Ocağı'nın uzaktan bir görünümü. B- Heykel taslaklarında kullanılan bazalt bloklarından bir görünüm. C- Yesemek Taş Ocağı'nda işlenmiş bazı heykel taslakları.

Doğu Afrika graben-kırık sisteminin kuzey kısmını Antakya-Maraş grabeni oluşturmaktadır. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin bulunduğu Kurt dağı (Karatepe Sırtları) ile Gaziantep Platosu kuzey-güney yönünde uzanış gösteren bu grabenin doğusunda yer almaktadır (Harita 2). Bu sahanın batısında ise Kızıldağ-Amanos Dağları uzanmaktadır. Amanos Dağlarının güneyindeki Kızıldağ allokon ofiyolitlerinden oluşmuştur. Amanosların kuzey kesimi ise temelde Kambriyen, Ordovisiyen-Silüriyen, Devoniyen dönemi arazilerden oluşmaktadır (Harita 2). Bu formasyonların üzerinde ise Mesozoik ve Paleojen araziler yer almaktadır. Grabenin güneyinde Samandağ-Antakya çukuru bulunmaktadır. Grabenin kenarlarında kademeli olarak faylar uzanış göstermektedir. Grabeni sınırlayan bu faylar günümüzde halen diriliğini korumaktadır. Nitekim, günümüze kadar saha çevresinde meydana gelen depremler bunun kanıtını teşkil etmektedir. Graben sahasının son görünümüne ulaşması Neojen sonu-Kuvaterner başlarında gerçekleşmiştir. Ayrıca, Hassa civarından çıkan ve güneyde Kırıkhan'a kadar yayılmış genç bazalt

Turkish Studies

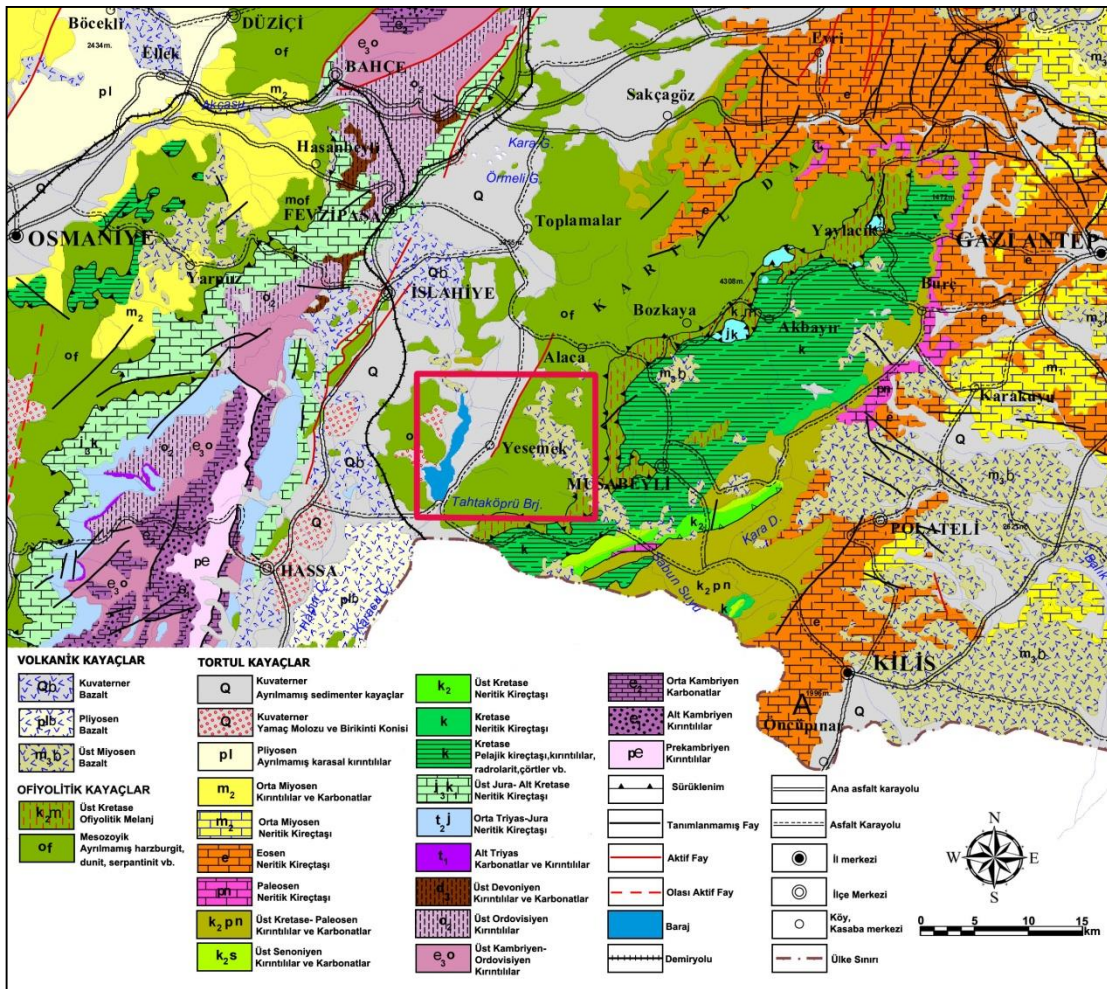
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

lavları, yakın bir geçmişte meydana gelmiştir. Graben sahasının Kırıkhan çevresinde ve Amanos dağlarının doğusunda fay diklikleri açık bir şekilde görülmektedir (Atalay, 1987: 167-169).

Temel kayaların kireçtaşından ibaret olduğu Karatepe Sırtı'ndaki volkanik kökenli Tersiyer dönemi Üst Miyosen yaşlı bazaltlar çatlak ve kırık noktalarındaki damarlarından yüzeye sokularak adeta yüzeyi kaplamış durumdadır. Aslında, İslahiye Ovası'ndan, güneydeki Amik Ovası'nın kuzeyine, Kırıkhan ilçesi yakınlarına kadar uzanan geniş bir sahada, yöresel olarak Leçe ya da Bağlama olarak isimlendirilen yüzeye çıkmış bazaltlara sıkça rastlanması (Duru, 2004: 9) Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesi'nin bu yörede kurulmasının en haklı sebeplerinden biridir. Yesemek çevresinde, bölgesel olarak ele alındığında bu bölgenin en kaliteli, ince gözenekli bazalt damarlarından birinin burada bulunması; buranın bir taş ocağı olarak seçilmesinin yanı sıra heykel yapım yeri olarak da seçilmiş olmasının en önemli kanıtlarındandır.

Yesemek taşocağında bazalt sivrintileri, büyük kaya blokları halinde toprak yüzeyinden yukarıya doğru yükselmektedir. Bazalt sivrintilerinin bazılarının toprak üstündeki kısmının dahi 3,75×2,20 m. gibi büyük boyutlarda olması (Alkım, 1974: 17) bu blokların gerçek boyutlarının çok daha büyük olduğu hakkında önemli bir kanıttır. Bu durum toprak yüzeyindeki boyutları çıkarılmaya müsait olan bu kayaların kesilip çıkarılmasını kolaylaştırmıştır. Bu sebep, buranın bir taş ocağı olarak seçilmesinde diğer haklı nedenlerinden biridir.

Harita 2. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi çevresi jeoloji haritası.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Yesemek Taş Ocağının ana malzemesini oluşturan bazalt oldukça sert olup, çok ince gözenekli ve iri tanelidir. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'ni keşfeden Felix von Luschan 1890'lı yıllarda Yesemek Taşı olarak da ifade edilen bazaltın analizini yaptırmıştır. Dolerit olarak tanımlanan bu taşın analiz sonuçlarına göre bileşimi şöyledir: Bazalt-Feldispat meydana getiren iri taneli tam kristalin alaşımdır. Bu alaşımı ise Plagioklas, Augit, Olivin, Demir cevheri ve Apatit gibi madenlerden oluşmaktadır. MTA'nın ve Leiden Üniversitesi Jeoloji ve Mineroloji Enstitüsü analiz raporları da bu sonucu doğrulamaktadır.

Leiden Üniversitesi Petrografik Analiz Raporu'na göre; Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesi'ndeki bu volkanik bazalt taşı, menekşemşi koyu gri renktedir. Düzensiz ve ince gözeneklidir. 2-5 mm. çapında yuvarlak çubukçuklara sahiptir. 5 mm. ye kadar boyutta bazı plajiyoklas fenokristleri, lata şekilli billurlar, 2,5 mm. boyuta kadar izometrik olivin billurları mevcuttur. Bu taş bir çeşit gözenekli olivin bazaltıdır. Taneli bir tekstür tipi olan hipidomorfik tekstürde bazı billurların yüzeyi çok iyi, bazıları kısmi olarak gelişmiş, bir kısmı ise gelişmemiştir (Alkım, 1974: 14-15).

Yesemek Taşı (bazalt) MTA'da yapılan (1963) Petrografik Analiz Raporu'na (Tablo 1) göre; Alkali Bazalt karakterindedir. Kütledeki plagioklas miktarı ortalama %50, tinaugit %30, olivin %15 tali mineraller ve camlı madde %5 oranındadır. Petrografi biliminde dolerit diye tabir edilen iri taneli yüzeye yakın bazaltların tekstür ve strüktürleri için kullanıldığından Yesemek çevresinde de bulunan bu tür bazaltlar “dolerit strüktüründe alkali bazalt” olarak ifade edilmektedir (Alkım, 1974: 14).

Tablo 1. Yesemek Heykel Atölyesinden alınan bazalt numunelerinin MTA tarafından yapılan kimyasal analiz raporu.

Mineral Bileşikleri	%'si	Mineral Bileşikleri	%'si
SiO ₂	47,81	Na ₂ O	2,80
Al ₂ O ₃	17,36	TiO ₂	2,30
CaO	10,09	K ₂ O	0,98
FeO	8,90	MnO	0,25
MgO	6,28	P ₂ O ₅	0,14
Fe ₂ O ₃	3,09	Toplam	100,0

Kaynak: (Alkım B., Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar, 1974: 15).

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin kayaç özelliğini oluşturan ve sınırlı bir alana yayılan bazalt damarı, İslahiye bölgesinde bazı yerlerde bulunan diğer bazalt alanlarındaki bazalta göre kalite ve işlenebilir potansiyeli yönüyle oldukça üstün niteliktedir. Bu üstün özelliği neticesinde de burası MÖ II ve I. binyıllarındaki uzun bir süreçte, taş çıkarmak ve heykel işlemek için ideal bir konum olarak seçilmiştir. Bölgede yer yer yaygın durumda olan ve Kırıkhan civarına kadar yayılan bazalt damarları bulunmaktadır. Fakat, Yesemek dışındaki diğer yakın çevrelerdeki bu bazaltların, Yesemek bazaltı gibi ince gözenekli olmayıp iri gözenekli olması ve işlenmeye elverişli olmaması dolayısıyla Zincirli (Sam'al) ve burasıyla çağdaş yakın çevredeki diğer yerleşim yerleri heykel ustaları da Yesemek bazaltını heykel malzemesi olarak kullanmışlardır (Alkım, 1974: 11, Harita 9). Bu durum bir coğrafi yöre ya da bölgede kurulan işletmelerin ya da atölyelerin kuruluş yeri seçiminde hammadde ve özelliklerinin ne kadar önemli olduğunu en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Coğrafi Mekan-Kültür ve Ticaret Etkileşiminde Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi

Bir medeniyet ya da kültürün oluşmasında üzerinde bulunduğu coğrafi bölge veya yörenin coğrafi koşullarının etkisi vardır. Bir toplumun kültürü o toplumun sahip olduğu maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. İnsanların yaptıkları aletler, kullandıkları malzemeler maddi kültürü

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

oluştururken, bir milleti diğer milletlerden ayıran inançlar, örf ve adetler, davranışlar, semboller, sosyal normlar manevi kültür öğelerini oluşturmaktadır. Coğrafi koşullar maddi ve manevi kültür öğelerinin oluşmasında ve şekillenmesinde etkisini devam ettirirken, manevi kültür öğeleri de maddi kültür öğeleri üzerinde etkisini sürdürmektedir (Ersoy, 2008: 26). Mekan üzerinde kültürel coğrafi görünümün hiçbir yönü kültürün oluşturduğu mimari şekil kadar kolaylıkla fark edilemez. Maddi kültürel coğrafi görünüme sahip olan yapılar en basitten en ihtişamlısına kadar değişik şekillerdedir. Anıtsal yapıların biçimleri; toplumların başarı, estetik, değer ve önceliklerine işaret ederek kültürel mirasın önemli bir bölümünü yansıtır. Geçmiş kültürlerden günümüze ulaşan en basit mimari parçalar bile toplumların kültürel değerleri veya yaşam tarzları hakkında bir şeyler anlatır (Tümertekin & Özgüç, 2011: 116).

Latince culture kelimesinden gelen kültür sözcüğü; inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak gibi anlamlara gelen colere'den türetilmiştir. Türkçede ise ekin kelimesiyle de ifade edilen kültür, toplumların gerek geçmişte gerekse günümüzdeki maddi ve manevi yaşama şekli olarak da tanımlanabilmektedir (Aliğaoğlu & Uğur, 2010: 142). Kültür, insanın doğaya karşı doğayla birlikte yaşamını devam ettirebilmesi için ürettiği bütün şeylerdir (Güvenç, 1994: 48). Kültür, insanın yetenekleri ve bu yetenekler ölçüsünde mekanla etkileşiminin ancak mekanın özellikleri ya da sınırlılıklarına uygun olarak ortaya koyduğu maddi ve manevi varlıkların bütünüdür (Tanrikulu, 2014, s. 146). Toplumların maddi ve manevi birikimi olan kültür, coğrafi mekandan etkilendiği gibi onu etkileyebilmektedir. İnsanın yaşam tarzındaki pek çok kültürel öğe coğrafi mekandan etkilenmektedir. Coğrafi mekanın farklılığı kültüre yansımakta ve farklı toplumsal kültürlerin oluşmasında önemli bir etken olmaktadır. Dolayısıyla, hem insanın yetenekleri ve sınırlılıkları hem de mekanın insanın özelliklerine cevap verebilme düzeyi, kültürel coğrafi görünümü oluşturmaktadır.

Kültür, esasen bir nevi coğrafi çevreye uyumdur. Kültür bir toplumun sadece yaşam şekli mozaiği değil aynı zamanda hakim değer ve inançlarını da içine alan bir kavramdır (Emekli, 2006: 53). Kültür ve coğrafya ilişkisini bir bütün olarak yansıtan kültürel coğrafya, kültür grupları ile mekansal farklılıkları coğrafi bakış açısıyla ifade etmektedir. Dil, din ve diğer kültürel öğelerinin farklı coğrafi mekanlar arasında farklılıklar ya da benzerliklerinin tasvir ve analizi kültürel coğrafyanın araştırma ve inceleme konusunu oluşturmaktadır (Arı, 2005: 320-321). Kültürel coğrafya açısından bakıldığında, Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesini oluşturan öğelerin de buranın ortaya çıktığı ve işletildiği dönemin kültürel değerlerini günümüze taşıyan canlı örnekleri oldukları görülmektedir.

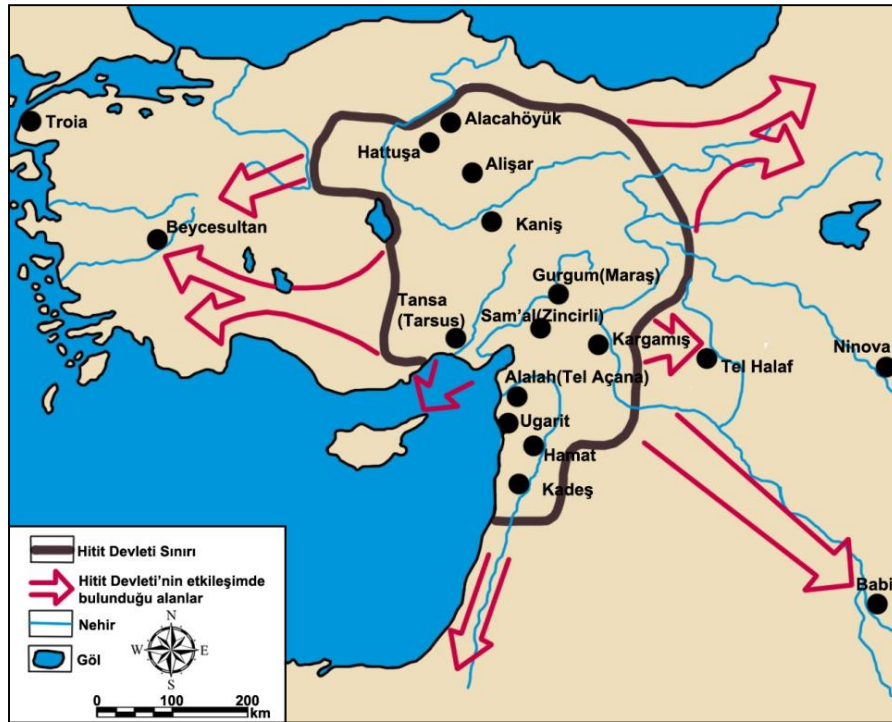
Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin bu bölgenin Hitit hakimiyetinde olduğu zamanda (MÖ. 14. yüzyılda) Hitit kralı I.Şuppiluma zamanında (MÖ. 1375-1335) işletmeye açılmıştır. Hitit kralı I.Şuppiluma dönemi Hitit Devleti'nin en parlak dönemi olup, devletin en geniş sınırlara ulaştığı dönemdir. MÖ. 2. binlerin ikinci yarısında Yesemek taş atölyesinin bulunduğu bölge Hitit egemenliğine girmesiyle bu taş ocağı faaliyete girmiş ve bu dönemde önemli bir işlev kazanmıştır. Burada Hititli ustaların yanı sıra Hurrili usta ve sanatkarların da çalıştığı bilinmektedir. Yesemek, MÖ. 14. yüzyıl ile 8. yüzyıl arasında en az beş-altı yüzyıl uzak ve yakın çevresindeki krallıklara heykel taslağı hazırlayan bir merkez olarak yakın doğunun en büyük taş ve heykel işleme atölyesiydi (Harta 3 ve 9). MÖ. 1200'lerde başlayan deniz kavimleri saldırıları nedeniyle, bir dönem durgunluk sürecine giren işletmede, MÖ. 9. yüzyıldan itibaren (Geç Hitit dönemi krallıkları) çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Kültürel etkileşim neticesinde, burada Geç Hitit dönemine ait sanat eserleri üzerinde özellikle Arami ve Asur sanat unsurları etkisinin ağırlığı görülmektedir. Diğer Önasya sanat unsurları gibi buradaki hakim sanatsal üslup da, Oryantalizan Üslup adıyla sonradan batıda gelişmeye başlayan Ege kültürlerine de etki ederek klasik dönemle zirveye ulaşan Yunan Sanatı'nın çekirdeğini meydana getirmiştir (Başgelen, 1999: 165, Harita 4-5).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Anadolu'da Hititlerin MÖ.II. bin yıllarındaki büyük devlet yada imparatorluk sistemi yerine I. bin yıllarında kavim ve kabile esasına dayanan bir takım küçük şehir devletleri kurulmuştu. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan birbirinden bağımsız olan bu şehir devletleri yayılma alanı genel olarak, Kuzey Suriye ve Güney Anadolu sahasıdır. Tuz Gölü'nden Akdeniz'e kadar kuzey-güney doğrultusunda çekilecek hat bu devletlerin batı sınırını, Tuz Gölü'nden Malatya'ya kadar doğu yönündeki hat kuzey sınırını, Malatya'dan güneye, Kargamış'a uzanacak hat doğu sınırını belirlemektedir (Uçankuş, 2000: 450; Gümüşçü, Yiğit, & Top Yılmaz, 2013: 77 & Harita 3). Bu Geç Hitit şehir devletleri kültür yönüyle kendini Hitit etkisinden kurtaramayacak kadar Hitit İmparatorluğu'nun devamı olarak nitelendirilmektedirler. Nitekim, bu Geç Hitit devletleri kendilerini Hitit devletinin varisi ve devamı saymaktaydılar. Bu durum, bu devletlerin milletlerarası yazı olarak Hitit hiyeroglifini kullanmalarından, Hitit mimari tarzı olan Bit Hilani (Hurri etkili mimari özellik) tarzının hakim olmasından, dini inanışlarda Hitit benzerliğinden, bu devletlerdeki kral adlarının dahi Hitit İmparatorluğu'ndaki kral adlarına benzer olmasından da anlaşılmaktadır. Bu şehir devletleri merkezi büyük bir otoriteye bağlı olmayan dışarıya karşı güçsüz krallıklar olduklarından, gittikçe yayılan ve büyüyen Asur gibi bir devlete karşı bazen birleşip mücadele etmekteydiler. Bu devletler istilalara karşı birleştiklerinde başarı gösterebilmekte, birlik olmadıklarında ise yenilmekteydiler. Bu şehir devletlerinin maruz kaldıkları istilalar, kültür ve yaşam üzerinde önemli izler bırakmakta fakat Hitit etkisinin varlığı devam etmekteydi. Bu şehir devletleri üzerinde Ege Kavimleri ve Aramilerin çöl geleneklerini yansıtan etkiler de görülmekteydi. Bu devletler üzerinde istila ve baskılar neticesinde Asur'un etkisi daha fazla hissedilmiştir. Nitekim, istilalarla Geç Hitit devletleri zamanla sosyo-kültürel bakımdan Asurlaşmıştır (Kınal, 1991: 263-264; Uçankuş, 2000: 50-51; Gümüşçü, Yiğit, & Top Yılmaz, 2013: 76-77). Yukarıda da ifade edildiği üzere Asur, Arami gibi devletlerin istilacı ve baskıcı etkilerine rağmen bu Geç Hitit şehir devletleri Hitit etkisinden arınmamıştır.

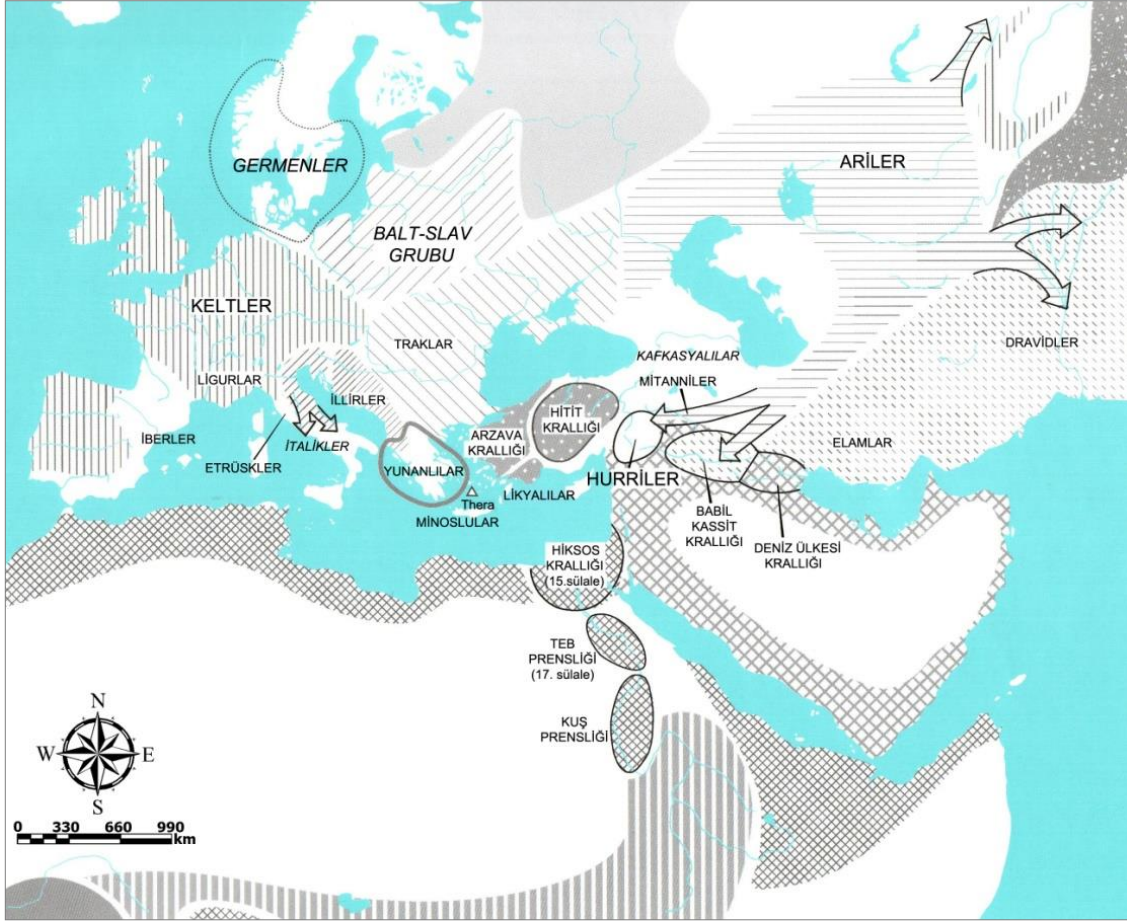
Harita 3. MÖ. 19. yüzyılda Hitit Devleti'nin sınırları ve önemli kentler (Aktüre, 2004, s. 139'dan değiştirilerek).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Geç Hitit Döneminde, Anadolu ve Mezopotamya çevresindeki başlıca büyük devletler; Kassit Babil'i, Hitit Anadolu'su ve Mısır, Kuzey Mezopotamya'da ve Suriye'de Mittani ile Asur devletleriydi. Bunların doğularında güçlü Elam Krallığı, batıdaysa Mykenai devleti bulunmaktaydı. Bu devletlerin bünyelerinde ise örgütlenme açısından şehir devleti olarak tabir edilebilecek her zaman bu büyük devletlerden birine bağımlı olan birçok şehir devletleri yer almaktaydı (Çolpan, 2008: 45; Harita 4-5). Yazılı belgelerden Asur Ticaret kolonileri çağında da (MÖ. 2000-1750) Anadolu'da var olan kent devletleri arasında yoğun bir güç mücadelesinin olduğu ve Anadolu kentleriyle Mezopotamya kentleri arasında uzun mesafe ticari ilişkilerinin çok gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır (Harita 8).

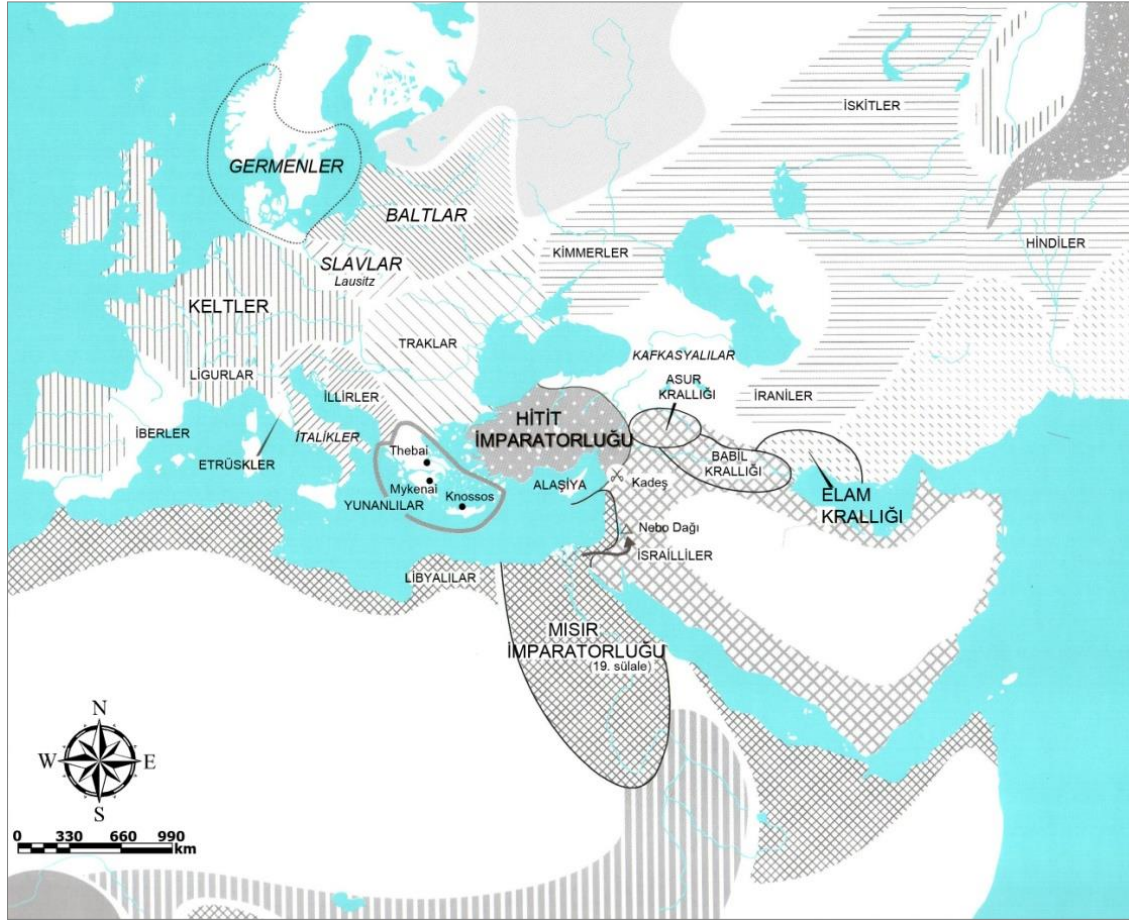

Harita 4. MÖ. 1575 yılı Hitit Krallığı ve etkileşimde bulunduğu medeniyetler (İlk Çağ Tarih Atlası, Colin McEvedy, 2004: 35, Sabancı Üniversitesi Yayınları kaynağından düzenlenerek).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Harita 5. MÖ. 1275 yılı Hitit Krallığı ve etkileşimde bulunduğu medeniyetler (İlk Çağ Tarih Atlası, Colin McEvedy, 2004: 37, Sabancı Üniv. Yay. kaynağından düzenlenerek).

Daha geriye götürülecek olursa, Eski Önasya toplumlarının birbiriyle Neolitik dönemden beri ticari ilişkiler kurdukları bilinmektedir. Anadolu yakın çevresindeki Suriye, Mezopotamya, İran, Filistin, Mısır, Kıbrıs Girit ve Yunanistan'ın doğal kaynakları kendilerine tam olarak yeterli olmadığından, bu medeniyetler kendilerinde bulunmayan ya da yetersiz olan doğal kaynakları ticaret yoluyla temin ediyorlardı (Özkan, 1995: 211; Harita 6-7). Buna dayanarak ticaretin genel anlamıyla, üretim ve tüketim merkezleri arasındaki karmaşık sürecin tamamını kapsayan ya da bir malın, karşılığında başka bir şey ile el değiştirmesini (takas usulü) ifade ettiği söylenebilir (Beuieu-Garnier & Delobez, 1983: 1). Buna karşılık, Akad Devleti gibi bazı devletlerin Anadolu'daki siyasi üstünlük çabalarıyla birlikte, Anadolu'daki doğal zenginliklerinin cazibesinden dolayı savaşlarla da bu doğal zenginliklerin Mezopotamya'ya taşındığı bilinmektedir (Harita 6). Nitekim, Akkad kralı Sargon'un (MÖ.2334-2379) kahramanlıklarını anlatan ve ölümünden sekiz yüzyıl sonra yazılan destana (şar-tamhari) göre, o dönemde Anadolu'nun Amanos dağlarında sedir ormanlarının yoğunluğu sebebiyle, buradaki sedir ağaçlarının kendi ülkesine (Mezopotamya) taşıdığı kaynaklarda ifade edilmektedir (Özgüç, 2005: 3).

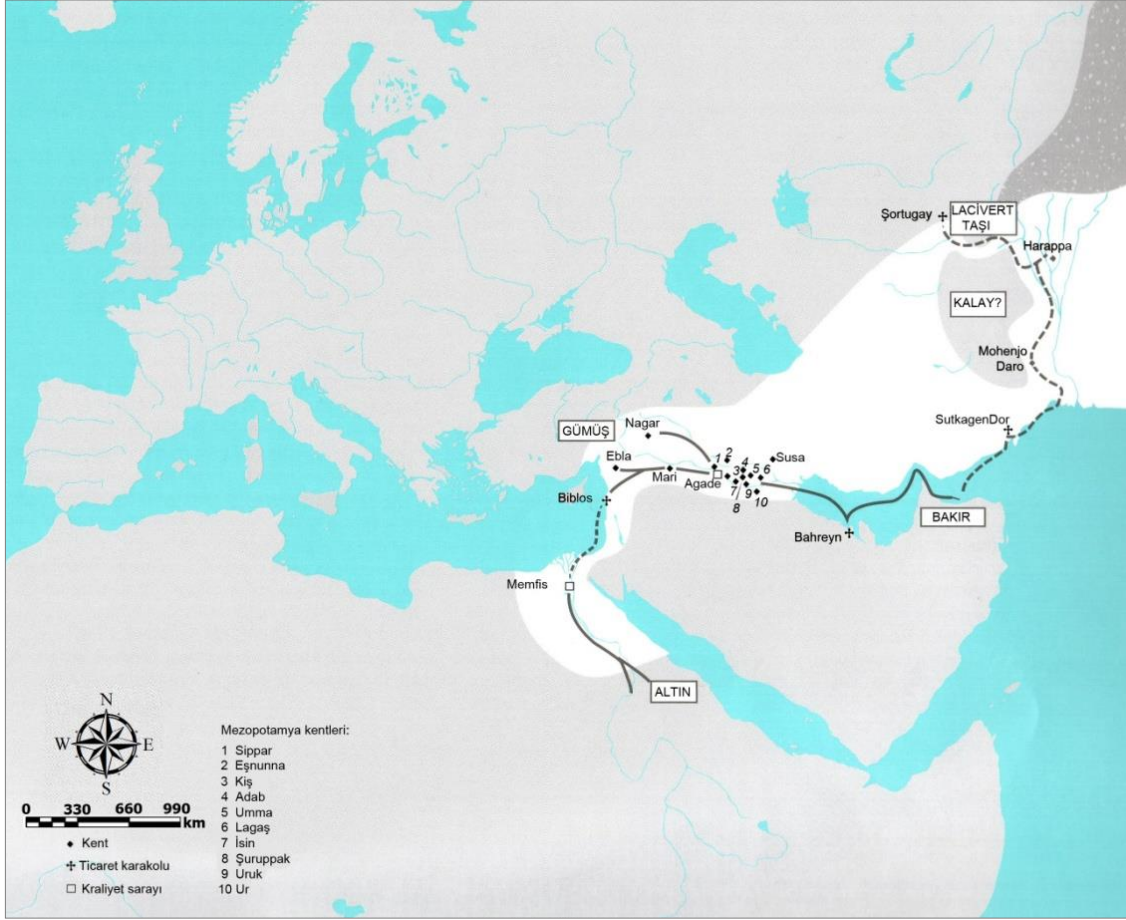
Bir yerde bir yol ya da ulaşım sistemlerinin meydana gelmesinde çok çeşitli coğrafi etmenler rol oynamaktadır. İnsan, mal, haber ya da bilginin bir yerden başka bir yere taşınma isteği ve ihtiyacı; üretici ve tüketici, alıcı ve satıcının fiziksel mekan ayrılığını yenmek istek ve ihtiyacı bir güzergah seçimini kolaylaştırır. Bir yerde bulunmayan ihtiyaç maddeleri diğer bir yerde fazlasıyla bulunuyorsa coğrafyacıların tamamlayıcılık (Tümertekin, 1987: 25) olarak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

nitelendirdikleri bu maddelerin bölge ya da bölgeler arası ilişkilerde çeşitli şekillerde nakli gerçekleştirilir. Bu nakil ya da ulaşım ticari ilişkilerin olduğu gibi zamanla kültürel etkileşimi de beraberinde getirmektedir. Yukarıda bahsedilen medeniyetler arasındaki ticari ilişkiler de bu medeniyetler arasında zamanla kültür alış-verişinde de önemli bir etken olmuştur.

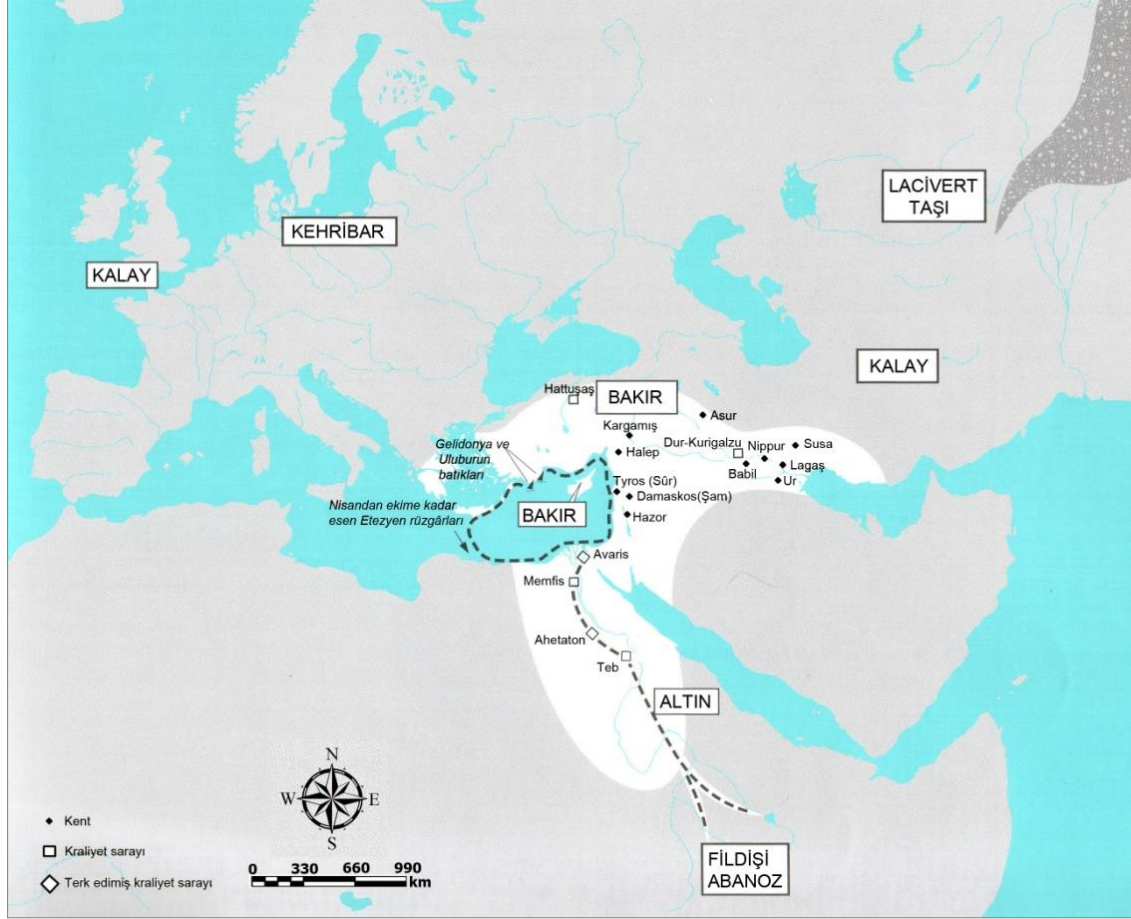
Harita 6. MÖ. 2250 yılı Hititlerden önce Anadolu çevresinde kentler ve ticaret yollarında ticareti yapılan doğal kaynaklar (İlk Çağ Tarih Atlası, Colin McEvedy, 2004: 31, Sabancı Üniv. Yay. düzenlenerek).

Mezopotamya çevresinin doğal kaynaklar yönünden zayıf olması sebebiyle çeşitli kaynaklar (çeşitli ağaç, taş ve madenler) dışarıdan temin ediliyordu. Bunun alış-verişinde karada kervanlar (özellikle Asur Ticaret kolonileri döneminde), Fırat ve Dicle nehirleri ile Basra Körfezi'nde gemiler kullanılıyordu (Özkan, 1995: 211). Mezopotamya kültürleri, kendi çevrelerinde bulunmayan gümüş, altın, bakır, dağ kristali, obsidiyen, serpantin, diorit, mermer ve kereste gibi hammaddeler için Mezopotamya çevresine, bu arada Anadolu'ya yönelmek durumundaydılar (Alparslan, 2011: 16). Dolayısıyla Asur Ticaret Kolonileri Çağına kadar Anadolu'yla Mezopotamya Medeniyetleri arasında birkaç binyıl boyunca giderek gelişen ticari ilişkiler sürdürülmekteydi (Harita 6-7). Örneğin Mezopotamya'nın MÖ 4000 – 3100 tarihleri arasında yer alan Uruk Dönemi'nde, metal ve bazı hammadde gereksinimlerini Güneydoğu Anadolu, İran ve Uman gibi bölgelerden, sömürgecilik benzeri bir sistemle sağlamaktaydılar (Özbal & Turan, 2001: 59). Tunç Çağına gelindiğinde ise özellikle bakır madeni, tunç yapımında esas hammadde olması nedeniyle önem kazanmıştır. İhtiyaç duyulan bir başka metal olan gümüş ise, çeşitli ödemelerde (alış-veriş) ve değer belirlemek için temel ölçüt olarak kullanılmıştır. Mezopotamya kültürleri bu maddeleri dışarıdan sağlamak zorundaydılar (Alparslan, 2011: 26).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Diğer yandan Tunç yapımı için gerekli olan kalay ise o tarihlerde Anadolu’da üretilmiyordu. Kalayın Anadolu’ya Asur Krallığı’ndan getirildiği, ele geçen tabletlerden anlaşılmaktadır (Kaptan, 1980-1981: 165-166). Fakat Mezopotamya’da kalay olmadığından, Asur Medeniyeti muhtemelen kalayı doğudan, (Zagros Dağları ötesinden) getirmekteydi (Alparslan, 2011: 26).

Harita 7. MÖ. 1275 yılı Geç Hitit döneminde Anadolu çevresinde kentler ve ticaret yollarında ticareti yapılan doğal kaynaklar (İlk Çağ Tarih Atlası, Colin McEvedy, 2004: 41, Sabancı Üniv. Yay. düzenlenerek)

M.Ö 2. Binin ilk çeyreğinde Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasında çok kuvvetli ve yaygın olan bir ticaret ağı kurulmuş durumdaydı (Harita 8). Bu ticaretin yönetim merkezi ise, yüzlerce yıl Asur Devleti’nin siyasi, dini ve kültürel başkenti olan Asur idi. Asur (Qalat at Shergat) Dicle’nin sağ kenarında, Hamrin Dağları’nın yüksek uzantısı üzerinde kurulmuştur. Aşağı Zap Nehri’nin Dicle’ye birleştiği yerin 25 km yukarısında, Bağdat’ın yaklaşık 350 km kuzeyinde yer almaktadır. Kuzey Mezopotamya’nın en zengin tarım bölgesinde kurulmasına karşılık, yine de yeterli yağıştan yoksundur. Asur, Güney ve Kuzey Mezopotamya arasındaki en önemli nehir yoluna hakim olmakla birlikte Anadolu’yu İran’a bağlayan kervan yolları üzerinde yer almaktaydı. Asur’un bu coğrafi konumu hem Mezopotamya hem de Anadolu ile ticaretini kolaylaştıran önemli bir etken olmuştur. Dicle Nehri boyunca Asur’u Babil’e bağlayan büyük kervan yolu, bu ticareti kolaylaştıran çok önemli bir güzergahtır. Bu coğrafi şartlar, Asur’a ülkeler arası ticarete kolaylık avantajı sağladığı gibi aynı zamanda girişim ve deneyimlerinin artmasında da önemli katkılar sağlamıştır. Anadolu’daki maden çeşitliliğinin zenginliği, tarım ve hayvan ürünlerinin çeşitliliği komşu ülkeler tarafından bilinen bir gerçektir. Bu durumu, MÖ.3.binin son çeyreğine tarihlenen

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Orta ve Batı Anadolu'nun Kültepe, Alacahöyük, Eskiypar ve Troia'da (ayrıca Lemnos adasındaki Poliochni'de) keşfedilmiş hazinelerin oluşturduğu koleksiyonlar arasındaki objelerden bazıları kanıtlamaktadır. Bunlar Kuzey Suriye ile Mezopotamya ile bu çağda başlayan deniz ve karayolu ticaretinin habercileridir (Özgüç, 2005: 3).

Anadolu'da MÖ. 2. bin yılda yazının kullanılmaya başladığı dönem Asur Ticaret Kolonileri Çağı (MÖ. 1950-1750) olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem genellikle Anadolu'daki kentlerin hemen yakınlarında, Asurlu tüccarlar tarafından kurulmuş olan ve karum olarak adlandırılan ticaret amaçlı yerleşmelerin Anadolu'da yaygınlaşmasıyla başlayan bir dönemdir. Bu ticari amaçlı yerleşmelerin yaygınlaşması aslında Asurlu tüccarların Anadolu'yla ticaretinin son derece organize bir biçimde sürdürüldüğünün bir göstergesidir (Harita 8). Bu dönem Anadolu'da aynı zamanda yazılı tarihin ve Orta Tunç Çağı'nın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dönemin sona ermesi ise Anadolu'da Hitit egemenliğinin yayılmasından kaynaklanmış olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Kısa sürede Orta Anadolu'daki krallıkları yıkarak bölgede ilk siyasi birliği kuran Kuşşara kralları, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na son vermişlerdir (Bülbül, 2010: 5). Koloni Çağı boyunca Hititler, kentleri istila ederken Asur kolonilerini de ortadan kaldırmışlardır. Bu süreçte toparlanabilen Asurlu tüccarlar ise ülkelerine dönmüşlerdir. Hititler yerel krallıkları yıkmanın yanı sıra aynı zamanda ticaretin serbestliğine de geniş ölçüde sınırlamalar getirdiklerinden maden ithalat ve ihracı bağımsız tüccarlar tarafından yapılmıyor, Hattuşaş'ın denetimi altında organize ediliyordu (Sevinç, 2008: 22-23). Dolayısıyla Anadolu'daki çağlara göre Hititlerle Mezopotamya medeniyetleri arasındaki siyasi ilişkiler ve dengeler, bu medeniyetler arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerdeki değişimleri de beraberinde getirdiği gibi Anadolu yaşam tarzı üzerinde bir kültür sentezi ortaya çıkmıştır. Asur ticaret kolonileri Çağı'nda Anadolu'nun coğrafi zenginliğini bilen Mezopotamya medeniyetleri Asur öncülüğünde Anadolu'ya yabancı olan dillerini, çivi yazılarını ve silindirik mühür geleneğini de getirmişlerdi. Ticaret amaçlı Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar "Karum" adı verilen ve pazar niteliği taşıyan merkezi yerleşmelerde yaşıyorlardı. Bu yerleşmelerde kalan Asurlu tüccarlara ait evlerde Kaniş kralı Anita'nın adı kazılı tunç hançer, Hitit Dilinde adı Kubaba¹ olan bereket tanrıçasına ait fildişi, fayans, kurşun ve pişmiş toprak heykelticikler bulunmuştur. Bu buluntular Asurlu tüccarlar ile yerel halkın kültürel olarak kaynaştığını gösteren önemli kanıtlar olmanın yanı sıra Erken Hitit Sanatı'nın doğuşunu da ifade etmektedir. Nitekim, bu dönemdeki sanat üslubunun, Erken Tunç Çağı'ndan gelen Hatti sanat üslubuyla Mezopotamya etkilerinin ve Hitit estetik yaklaşımlarının bir sentezi olduğu özellikle, Kültepe, Alishar, Acmhöyük ve Boğazköy kazılarında ele geçen mühür işlemlerinde de kendini göstermektedir. Bu mühürler üzerindeki işlemlerde Anadolu estetik anlayışının belirginliği, bunların Anadolu Grubu olarak adlandırılmasına neden olmuştur (<http://www.anadolumedenyetlerimiz.gov.tr/TR,77782/asur-ticaret-kolonileri-cagi.html>, 2014).

Hitit devleti, üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olan Anadolu coğrafyasında kurulduğundan bir kara devleti özelliği göstermekteydi. Bu dönemde Hitit Devleti coğrafyasındaki insanlar tam olarak denizlerden yararlanabilecek kültür ve teknikten mahrumdular. Bunun sonucu olarak gerek askeri gerekse ticari her türlü ulaşım ve kültürel etkileşim karayolu ile yapılmaktaydı. Fakat, Eski Mısır devleti ve Mezopotamya'da Erken Sümer döneminde dahi deniz yolu ile bir ulaşım vardı. Bu ulaşım, genellikle nehir ulaşımı ve açık denizcilik dışındaki kıyı denizciliğine bağlı idi. Bu doğrultuda, Hitit Devleti'nde de deniz ulaşımı ancak kısa mesafelerde yapılmaktaydı. Bu sebeple, Hitit Devleti en parlak dönemi olan I. Şuppiliuma zamanında bile ticarete dolayısıyla kültürel etkileşime uygun liman ve körfezleri bulunan Güney ve Batı Anadolu sahilleri ortaya çıkmamıştır. Buna karşılık, Mezopotamya, Mısır ve Anadolu coğrafyası arasında yer alan yolların kavşak noktası durumundaki Kuzey Suriye ise 13. Yüzyılın büyük devletleri olan Mısır, Hitit,

¹ **Kubaba:** Geç Hitit krallıklarının baş tanrıçasıydı. Bu tanrıca Kibele adıyla Frigler tarafından büyük tanrıçaları olarak kabul edildi ve bu kült daha sonraları Romalılar tarafından da benimsendi (Konyar, s. 134).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Babil ve Asur başlıca siyasi ve ekonomik olarak elde edilmesi amaçlanan bir ticaret sahası olmuştur (Kınal, 1991:168; Uçankuş, 2000: 368).

Anadolu ve Kuzey Suriye arasındaki şehirlerde yaşayan ve sosyal statüye sahip olan insanlar; ticaretle uğraşmakta ve Fırat Nehri boyunca uzanan yolları kullanarak kültürel alışverişi sağlamaktaydılar. Asur Ticaret kolonileri döneminde Anadolu’da önemli merkezlerden biri olan Kültepe’de bulunan tabletlerden Hititlerin bu dönemde Anadolu’da var oldukları ve Anadolu kentleriyle Mezopotamya kentleri arasında ticari, siyasi, dini, mimari, sosyal ve kültürel ilişkilerin çok gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2012: 1387-1397; Sevinç, 2008: 12). Bu duruma göre, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyası arasında Akkadlar (Sargon döneminden beri) zamanından itibaren işleyen, Kültepe devrinde (Asur ticaret kolonileri dönemi) oldukça faal duruma gelen, kültürel etkileşimin yoğunlaşmasında çok önemli rol oynayan karayolları ve karayolu ticaretinin Hititler zamanında da yoğun bir şekilde olduğuna şüphe yoktur(Harita 6-7-8).

Ticaret kervanları ve ordular tarafından kullanılan karayolu ulaşım yolları teknolojinin henüz gelişmediği geçmiş dönemlerde fiziki coğrafya şartlarına büyük ölçüde bağımlılık göstermekteydi. Ulaşım güzergahları olarak, geçilmesi kolay vadiler ve nehir yatakları ile geçitler gibi fiziki unsurları tercih edilmekteydi. Asur ticaret kolonileri döneminde de Mezopotamya ile Anadolu arasındaki kervan yolları olarak bilhassa nehir yatakları tercih edilmekteydi. Asur ticaret kolonileri döneminde Mezopotamya’da ticaret kervanı tüccarlarının bazıları su engeli olan bölgelere karşı göğüs germiş, bazıları ise derelerin sığ yerlerinden geçebilmek için daha uygun yerler arama yolunu seçmişlerdir. Anadolu platolarına vardıklarında doğal çevre şartlarının çetin etkisini çok daha fazla hissetmişler, Toros dağlarının engelleri ile karşılaşmışlardır. Bu anlamda Antitoros Dağları² ve Amanos Dağları sahip oldukları önemli geçitler sayesinde güneybatı Anadolu ile Suriye ve dolayısıyla Mezopotamya arasında bir kilit noktası oluşturmaktadır. Anadolu’da yüzyıllardır coğrafi, jeolojik, tarihi, arkeolojik ve stratejik araştırmalar yapan gezin ve bilginlerin birçoğu araştırmalarını özellikle Anadolu’nun Toros dağları ile Antitoros Dağları’nın kesiştiği bu bölgesinde yoğunlaştırmışlardır. Coğrafi araştırmalar muhtemel kervan yollarının Asur’dan Anadolu’ya (Kaniş’e) daha çok Çukurova üzerinden birkaç güzergâhta ilerlediğini göstermektedir (Gökçek, 2004: 153).

Asur Ticaret Kolonileri dönemi Mezopotamya-Anadolu ilişkilerinin ticari, ekonomik ve kültürel olarak en hareketli safhaya ulaştığı dönemdir (Gökçek, 2004: 151). Asur ticaret kolonileri döneminde çok işlek bir karayolu olan ticaret yolu Anadolu’da Hititlere başkentlik yapan Hattuşa’dan; Hattuşa-Kaniş (Kültepe)- Tegarama (Gürün) -Darende- Melit (Malatya) –Samurat (Samsat) üzerinden Urşu’ya (Urfa) varmaktaydı. Yol buradan ikiye ayrılmakta, bir kolu batıya Kargamış (Cerablus) ve Halpa’ya (Halep) diğerinin ise Nisibis (Nusaybin) üzerinden doğuya Asur ve Babil’e ulaşıyordu (Harita 8). Bunun en temel göstergesi bu kentlerin tamamında Hitit Dönemine ait çeşitli eserlerin bulunmuş olması, ve eski yolları izleyen daha sonraki yol güzergahlarıdır. Anadolu’yu diğer bir yol güzergahı da Gülek Boğazı üzerinden Halep ve Kadeş’e bağlanan yoldu. Diğer bir ifadeyle Asur ile Anadolu arasındaki bu önemli ticaret güzergahı Asur’dan gelerek yukarıda ifade edilen güzergahları da izleyerek Kaniş karumu’nda toplanmakta oradan da Hattuşa’ya kadar uzanmaktaydı. Kaniş ve Hattuşa merkezlerine kadar uzanan ana ticaret yolu bu merkezlerden Acemhöyük, Alacahöyük ve Gordion gibi Anadolu kentlerinden liman kentlerine doğru ara güzergahlarla denizyollarına bağlanmaktaydı. Denizyolu vasıtasıyla diğer ülkelerle ticari ve kültürel etkileşimde bulunulmaktaydı (Harita 8). Anadolu’da Hititler zamanında kullanılan yolların varlığını kanıtlayan en önemli işaretler arasında yollar üzerinde bulunan kaya abideleri ve Anadolu dışındaki diğer medeniyetlere ait kentlerde arkeolojik çalışmalarla ortaya çıkarılan buluntular da gösterilebilir (Kınal, 1991: 169; Uçankuş, 2000: 368).

² **Antitoros Dağları:** Eskiden Tahtalı ve Binboğa Dağları’nın birlikte içerisinde yer aldığı dağ silsilesine verilen isimdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Harita 8. Hitit Devleti Ticari İlişkinde Asur Ticaret Yolları (Roaf, 1996: 113; Özgüç, 2005: 25; Alparslan, 2011: 27'den düzenlenerek).

Dünya tarihini etkileyen iki önemli unsurdan birisi de ticaretin yanı sıra savaşlar ya da askeri seferleri de içine alan siyasi ilişkilerdir. Hitit medeniyetinin oluşmasında Eski Mezopotamya ile yapılan siyasi ilişkilerin de katkısı vardır. Erken Hitit Dönemi başından itibaren Hititlerin, bugünkü Suriye topraklarının kuzeyine yaptıkları askeri seferler, Hititleri bölgede yoğun nüfusa sahip Hurriler ile karşı karşıya getirmiştir. Hurriler vasıtasıyla Eski Mezopotamya'nın (özellikle Mısır ve Asur medeniyetleri) zengin maddi ve manevi kültür unsurları, Hitit devlet ve toplum yapısına taşınarak etkileşim sağlanmıştır. Bu kültürel etkileşim, Hitit egemenliği altındaki toplumların devlete bağlılığı sağlamlaştırmak için kullanılmıştır. Hititler öncesinde dağınık alan toplulukların kontrolünün devamı için tanrı ve tanrıçalara tapınma önemli rol oynamıştır. Toplumsal tabakalaşma Hitit devletinin kendi kültürel özelliklerinin ağır basacağı şekilde düzenlenmiştir. Hitit kültürüyle yeniden oluşturulan kentler şeklinde, ele geçen bölgelerden gerek insan gerekse maddi kaynaklar getirilerek merkezi otoriteye bağlı yerleşmeler meydana getirilmiştir. Toplumsal hayatın tamamıyla düzenlenmesine dair yasalar yapılarak ekonomik ve sosyal sistem, merkezi otoritenin öngördüğü kurallar ve yasalar çerçevesinde oluşturulmuştur (Sevinç, 2008: 13).

Anadolu'da MÖ II-I. Binde Taş Ocağı Merkezleri ve Ekonomik Faaliyet Açısından Yesemek Taş Ocağı İşçiliği

Ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkmasında etkili olan fiziki şartlar zamanla beşeri koşulların öncüsü olduğundan beşeri koşulları tetiklemektedir. Taş işçiliği de MÖ. Beşeri yapıların oluşmasında ve mimari eserlerin ortaya çıkarılmasında en önemli ekonomik faaliyetler içerisinde yer almaktadır.

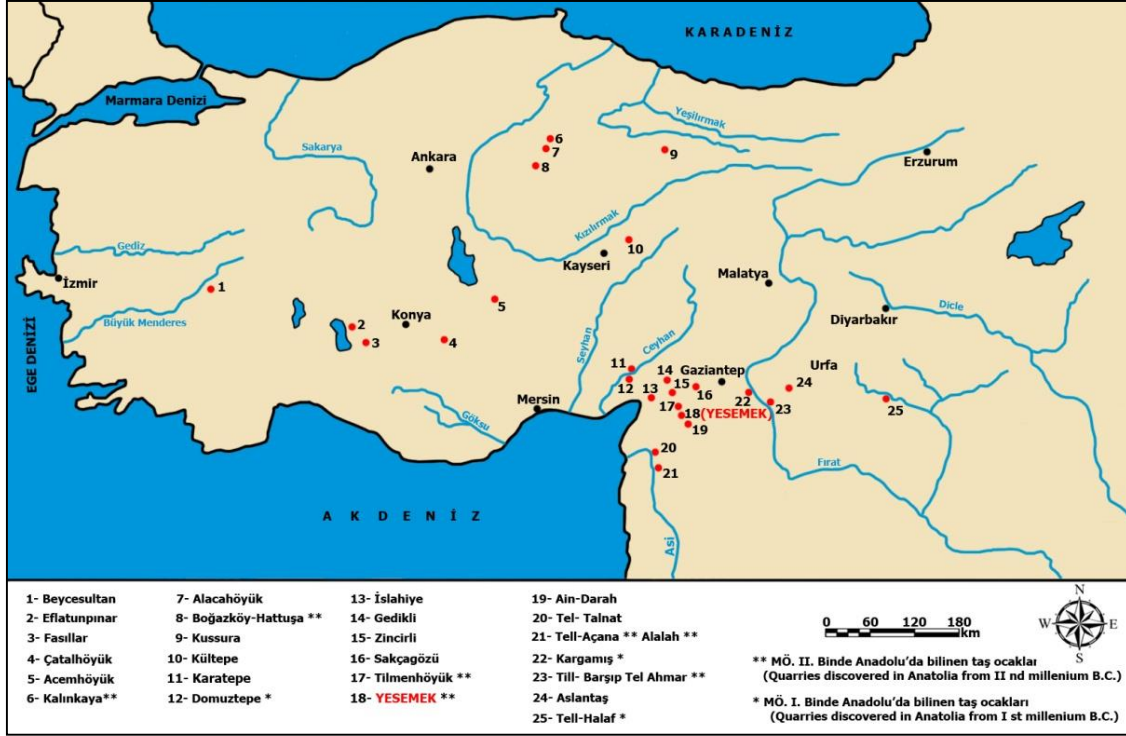
Eski Ön Asya Dünya'sında çeşitli dönemlerde iyi kalitede bazalt gibi kayaç hammaddelerin etkisiyle taş işçiliğine dayalı birçok heykel atölyesi ortaya çıkmıştır. Anadolu'da

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Boğazköy, Kalinkaya (Alacahöyük yakınları), Güneydoğu Anadolu’da Domuztepe, Karkamış; Suriye’de Minet El Beida, Tripoli, Mısır’da Aswan bunlardan birkaçıdır. Yesemek taş atölyesi de iyi kalitede bazalt damarlarının etkisiyle, taş çıkarımı ve taş işçiliğiyle seri olarak üretim yapan bir heykel üretim merkezi özelliği taşıyan, aynı zamanda da bir heykel okulu olan bir merkez olarak ortaya çıkmıştır.

Harita 9. Anadolu’da MÖ. I. ve II. Binde bilinen taş ocaklarının dağılışı.

Mezopotamya’nın kuzeydoğu kesimlerindeki dağlık alanlarda yer alan taş ocaklarından çıkarılan taş bloklar ile de MÖ 3. Binyıllarından 1. Bin yıllarına kadar, Sümer, Akad, ve Assur dönemlerinde de çok sayıda heykel yapıldığı bilinmektedir. Bu heykel atölyelerinde üretilen heykellerin sanat değerleri, Yesemek’te üretilen heykel taslaklarından yüksek olmasına rağmen Yesemek’in durumu diğerlerinden biraz farklıdır. Yesemek’i diğerlerinden farklı kılan, Ön Asya’nın en büyük açık hava atölyesi olması (Duru, 2004: 39) ve içinde çok sayıda heykel taslağı bulunmasının yanı sıra aynı zamanda bu atölyedeki buluntulardan yola çıkarak elde edilen veriler ışığında, taş bloklarının kesilmesinden değişik türde ve ebatta heykellerin taslak haline getirilmesine kadar bütün ekonomik faaliyet aşamalarının bulunması ve eğitim yönüyle bakıldığında bir usta çırak ilişkisi olan heykel okulu niteliği taşımasıdır.

Yesemek’te belli aşamalara kadar işlenen ve şekillendirilen heykel taslakları büyük bir ihtimalle yakın çevredeki kentlere götürülmekteydi. Bu heykel taslaklarının 1 ton ile 15 ton arasında değişmektedir. Ağırlıkları 15 tona kadar olabilen bu taslakların, taş bloklarının çıkarılmasından işlenmesine kadar olan süreçte oldukça zahmetli, çok sayıda iş gücüne ihtiyaç duyulan bir ekonomik faaliyet olduğu kuvvetle muhtemeldir. Nitekim, Prof. Alkım’ın Zincirli’de kazı yapan Alman Bilim kurulunun (Felix von Luschan ve arkadaşları), 1890 yılında Zincirli’ye 7 km. uzaklıktaki Gerçin’de buldukları Hadad (Aramilerin baş ilahı Fırtına ve Hava Tanrısı) heykelini 80 işçi ile Zincirli’ye taşıdıklarını ifade etmektedir. Bu heykel taslağının aslında Yesemek’te işlenmiş olduğu ve Yesemek’ten Gerçin’e aynı usullerle taşındığına da vurgu

Turkish Studies

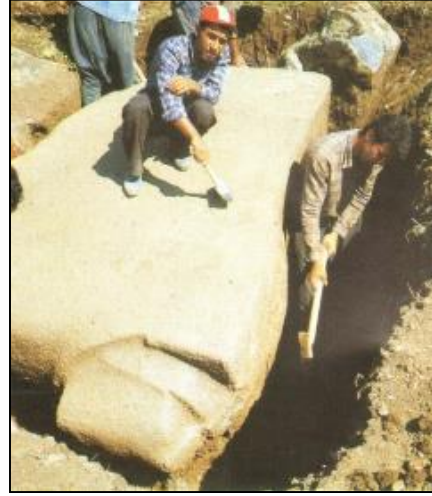
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

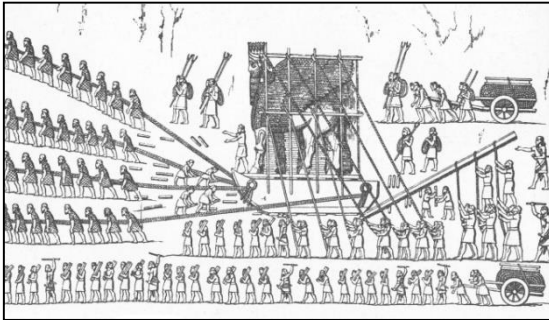
yapmaktadır (Alkım, 1974: 65). Dolayısıyla sadece bir heykelin bir yerden başka bir yere nakledilmesinde 80 işçi gibi fazla sayıda kişinin kullanılması, Yesemek taş ocağı ve Atölyesi'nde çalışan kişi sayısının da oldukça fazla olduğu yönünde fikir vermektedir (Çizim 1-2). Yani buradan Yesemek Taş ocağı ve atölyesi işletildiği dönemde önemli bir ekonomik faaliyet merkezi olduğu sonucuna da ulaşılabilir. Günümüzde Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde yüzlerce heykelin bulunması ve çok sayıda bazalt bloğunun çıkarılması; burada yoğun olarak çalışılmış olduğuna ve çok sayıda usta ve işçinin varlığına işaretler. Yesemek taş ve heykel atölyesinde çalışan çok fazla sayıdaki usta ve işçilerin ise taşocağının yaklaşık 800 m. batısında yer alan ve günümüzde Yesemek Höyüğü olarak tabir edilen yerde ikamet ettiklerini kaynaklardan öğrenmekteyiz (Alkım, 1974: 13)³.

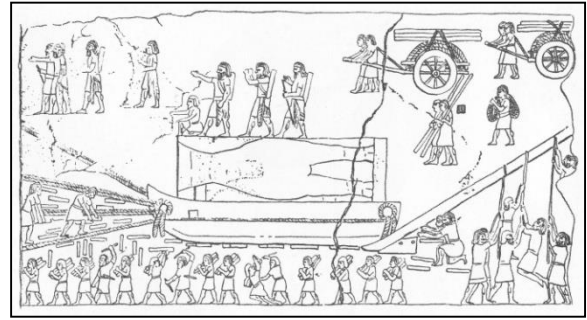
Fotoğraf 6. Yesemek Heykel Atölyesi'nden çok sayıda işçinin çalıştığı kazı çalışmaları sırasında çıkarılan sfenks heykellerinden bir görünüm.

Fotoğraf 7. Yesemek Heykel Atölyesi'nden çok sayıda işçinin çalıştığı kazı çalışmaları sırasında çıkarılan devasa büyükteki kapı aslanı heykelinden bir görünüm.

Çizim 1. Mezopotamya'da Ninive'de bulunmuş bir taş ortostat üzerinde, anıtsal bir heykelin taşınmasının tasviri.

Çizim 2. Başka bir ortostat üzerinde heykel taşıma tasviri.

Kaynak: Eski Önasya Dünyasının En Büyük Heykel Atelyesi Yesemek (Refik Duru 2004).

³ 1961 yılında (IV. Kazı mevsimi olarak adlandırılan 4 Ağustos-1 Ekim tarihleri arasında) Arkeolog U. Bahadır Alkım başkanlığındaki bir heyet tarafından Yesemek Höyüğü olarak ifade edilen ve Yesemek Taşocağının 800 m. batısındaki yerde; Yesemek'te taşıcı usta ve işçilerin oturdukları yeri saptama ve çıkması muhtemel bazı buluntuların heykel taslaklarının tarihlendirilmelerine ipucu sağlaması amacıyla sondaj çalışması yapılmıştır. Bu sondaj neticesinde üç kültür katına rastlanmıştır. 1. kültür katında (en üst kat) MÖ. 1. Binyılın ilk çeyreğine ait bazalttan yapılmış işçiliği bitirilmemiş bir sütun kaidesi, çeşitli perdah taşları ve birçok ezgi taşının (hepsi bazalttan yapılmış) bulunması burada bir yerleşmenin olduğuna dolayısıyla taşocağı işçilerinin ikamet sahası olduğuna önemli bir delil oluşturmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Yesemek taş ocağında bulunan ve etrafı temizlenerek açılan bazalt sivrintileri şekillerinden ve oyuklarından, çekiç, balyoz ve kalem izlerinden anlaşıldığı üzere burada taş kesme yöntemi, heykel taslağı blokları hazırlama tekniği ve aşamaları tespit edilmiştir.

Ekonomik olarak bazalt bloklarının bir değer ifade edebilmesi amacıyla yapılan taş işçiliğinde; ilk aşamada bazalt sivrintileri balyoz, çekiç ve taş işçisi kalemiyle düzeltilmekteydi. İkinci aşamada; üst yüzeyleri balyoz, çekiç ve kısmi olarak da kalem ile düzeltilmiş olan bazalt damarlarından istenen ebatlarda blok çıkartmak için, eski çağlardan beri kullanılan yöntem Yesemek'te de kullanılmaktaydı. Kesilmesi planlanan bloğun çevresine oluklar açılmakta ve bu olukların içine ağaçlar yerleştirilmekteydi. Üçüncü aşamada oluklar içine yerleştirilen ağaç parçaları su ile ıslatılmakta, ağaç parçalarının şişmesi sonucu genişlemenin oluşturduğu basıncın etkisiyle kaya çatlamakta ve giderek kayada bir yarık oluşmaktaydı. Yesemek'teki bazalt damarları düzgün olduğundan oluşan yarıklar genellikle dikey olmaktadır. Bu yarıklar ağır çekiç ve balyoz darbeleri ile derinleştirilmekte ve istenen kısmın kayadan ayrılması sağlanmaktadır.

Çalışan işçiler tarafından ana kayadan ayrılan düzensiz dikdörtgen şeklindeki bloklar, taşçı kalemi ile yontularak istenen biçime getirilmekteydi. Bu düzelme ya da yontulma işleminin taş ocağında ya da yakınında yapıldığı, günümüzde halen taş ocağı ve çevresinde gözlemlenebilen bazalt parçaları yığınlarından anlaşılmaktadır. Günümüzde bazalt damarlarından blok çıkarma ve yontulma işlemlerini içeren bu aşamaların çok sayıdaki örneklerini Yesemek Taşocağı ve çevresinde görmek mümkündür.

Yesemek taş ocağında yukarıda da bahsedildiği üzere yerinden kopartılarak elde edilen bazalt bloklar; ağaç kazıklarla yamaçtaki çalışma alanına indirilmekte, burada heykellere kabaca şekil verilmekte, detay çalışması ve ince işçilikleri ise gönderildiği yerde tamamlanmaktaydı. Yesemek Heykel Atölyesi'nde taslağı yapılan heykeller Zincirli, Sakçagözü, Kayabaşı, Gözlühöyük gibi Hitit kentlerine gönderilmekteydi (T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2012). Taş ocağındaki bazalt damarından istenilen ebatlarda bazalt bloklarının çıkarılmasından heykellerin kabaca taslaklarının yapılmasına, detaylı ve ince işçiliklerinin yapılacağı yerlere gönderilmesine kadar olan süreçte çok sayıda işçinin çalışması buranın önemli bir ekonomik faaliyet alanı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 100 dönümden daha fazla bir alan üzerine kurulmuş olan Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde çalışan heykeltıraş sayısı değerlendirildiğinde, ekonomik önemi yanı sıra Yesemek Heykel Atölyesi çağlar öncesinde bu topraklarda yaşayan halkların sanata verdikleri önemi de ortaya koymaktadır.

Gerek Hitit imparatorluk dönemi gerekse Geç Hitit döneminde yaşam ve ekonomiye bakıldığında, Anadolu'nun coğrafi şartlarını yansıtabilecek ve potansiyeli ortaya çıkaracak birçok şeyin temelini Hititler döneminde atıldığı görülmektedir. Hititlerin Anadolu'nun coğrafi şartlarını en iyi biçimde öğrenerek, onu kültürüyle yoğurarak işleyen bir medeniyet olduğunu, dolayısıyla Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki coğrafi potansiyeli en iyi şekilde kullanarak ekonomik faaliyet haline dönüştürme yöntemlerini ortaya koymaları nedeniyle (Gümüşçü, Yiğit, & Top Yılmaz, 2013: 71) Anadolu'da uygarlığın gelişiminde önemli bir misyon üstendiklerini söyleyebiliriz. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin Hititler döneminde kurulması ise Hititlerin bu dönemdeki coğrafi şartlarını kendi kültürlerine göre ekonomik, siyasi ve sanatsal alanda en iyi şekilde uyarladıklarının en önemli göstergelerindendir.

Coğrafi Mekan-Kültür Etkileşiminde Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Eserleri

Hititler yoğun olarak Hatti, Mezopotamya ve Hurri etkisinde kalmışlardır. Fakat, bu etki sonucunda ulusal kimliklerini yitirmedikleri gibi bütün bu esinlenmelerden yararlanarak özgün bir uygarlık oluşturmuşlardır. Hititler'in din, mitoloji, töre ve örf bakımından önemli ölçüde Hatti etkisinde kaldığını söylemek mümkündür. Hatti etkisi, hayvan şeklindeki kaplarda (Rhyton=

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

BIBRU), mühür sanatında, seramikçilikte, saray kültüründe ve maden işlemeciliğinde olduğu gibi kabartma sanatında da görülmektedir (Çolpan, 2008: 129-130). Hititlerin güçlü olduğu dönemlerde bu etkinin de güçlü olması ile Anadolu dışındaki diğer uygarlıklarda benzeri olmayan özgün bir sanat ortaya çıkmıştır. Hititler’de sanat genel olarak Mısır, Babil, Sümer ve Girit medeniyetlerinde olduğu kadar gelişmemesine rağmen, bazı sanat kollarında Mısır ve Mezopotamya ile kıyaslanabilecek nitelikteydi. Hititler, sanatı politik gücün simgesi niteliğinde bir propaganda aracı olarak gördüklerinden sanata oldukça önem vererek özgün eserler ortaya çıkarmışlardır (Akurgal, 2008: 125). Özellikle tanrı heykellerinin kutsal simge olarak görülmesinden dolayı, bu düşüncenin din ile coğrafi mekan ve kültürle yoğrulup yansımaları, Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi’ndeki Dağ tanrısı ve devasa kapı aslanları gibi heykellerin oluşturulup biçimlendirilmesinde de görmek mümkündür.

Hitit yapı tarzının köklerinin MÖ.2. binde Hitit İmparatorluğu’nun ortaya çıktığı Orta Anadolu’nun yanı sıra Torosların doğusu ve Kuzey Suriye’ye de dayandığı görülmektedir. Daha sonraki dönem olan MÖ. 2. binin ikinci yarısında ise yapı tekniği, plan ve yapı tipleri açısından Ege ve Mezopotamya’daki bazı kültürel özellikler de ortaya çıkmıştır. Hititlerin etkileşiminin Hatti, Kuzey Suriye ve Mezopotamya ile yoğun olduğu Asur Ticaret Kolonileri Çağında, barışçıl ya da savaşçıl yollarla bu kültürlerden gelen sanat akımları Orta Anadolu (Hattuşa) çevresini çok etkilemiştir (Çolpan, 2008: 126-127). Daha sonra ise bu etki Güney Anadolu’da bulunan Sam’al Krallığında da (Zincirli) kendini göstermiştir. Samal Krallığına bağlı Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi’ndeki eserlerde de bu etkinin görüldüğü yapılan araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır.

Anadolu’da, I. binyıl başında, Kuzey Suriye kültürel özellikleri, Hitit ve Arami kültürü ile karışarak, mimarlık ve yapı heykelciliğinde kısa süreli değişik bir kültür doğmuştur. Bu dönemde, batıda Karatepe ve Göllüdağ’dan doğuda Fırat Nehrine, kuzeyde Malatya’dan, güneyde Hama’ya kadar olan bölgede "Geç Hitit Sanatı" denilen bir kültürün yayıldığı görülmektedir. Fırat’ın doğusunda bulunan Tel Halaf gibi yerleşmeler üzerinde, Asur kültür etkileri olağanüstü bir bileşimde kendini belli etmektedir (Çolpan, 2008: 113). MÖ. I. binin ilk çeyreğinde, Geç Hitit Krallıkları önceleri Geleneksel Hitit Sanatını devam ettirmişler, ancak zamanla Asur ve Arami sanatının baskın hale geldiği bilinmektedir. Yesemek eserlerinin yapan/yaptıran ve kullananlar, büyük bir ihtimalle Hiyeroglifi kullanan Hititler, Luwi’ler, ve Kuzey Suriye’nin Sami halklarından oluşmuş toplumlardı. Aramiler tahminen Yesemek’in terk edilmesinden sonra bölgeye yerleşmişlerdi (Duru, 2004: 49).

Geç Hitit döneminde Sam’al (Zincirli) kent devleti Aramiler tarafından fethedilmiş ve Karatepe bu uygarlığın hakimiyetine girmiştir. Aramiler bu toprakları ele geçirdikten sonra Hitit kültürünü benimsemişlerdir. Aramilerin Hitit kültürünü benimsemesi, savunma amaçlı yapıların inşasında olduğu gibi mimari sanat özelliklerinde de kendini açıkça göstermiştir. Bunun en önemli göstergelerinden biri de Asurların Aramiler için Hitit kültür ve mimarisini açıkça benimsemeleri ve bunu yansıtılmalarından dolayı Hitit kelimesini kullanmalarındadır (Landsberger, 1948: 36-38).

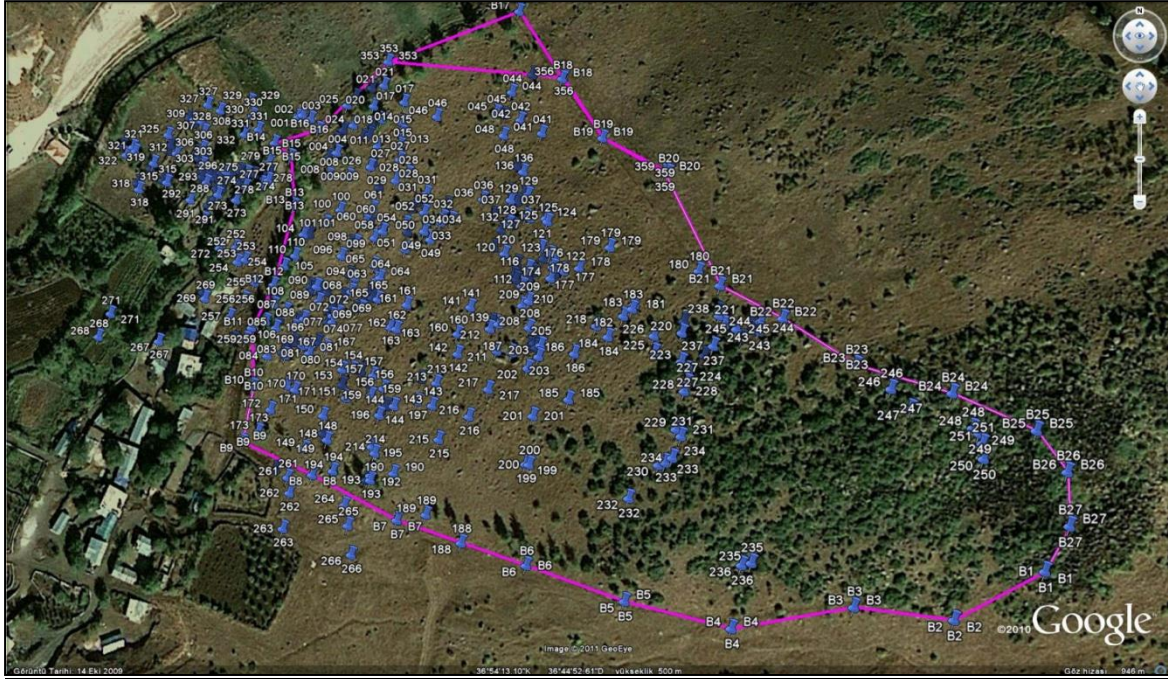
Herhangi bir uygarlığın ya da toplumun dini inanışları üzerinde coğrafi mekanın, iklimin, yani coğrafi koşulların etkisi çok önemlidir. Eski Önasya kavimlerinin dinlerini bu bakımdan incelediğimizde, örneğin Mısır uygarlığında ekonomik hayatta en önemli iki etken Güneş’e ve Nil’e; topraktan iyi ürün alabilmek için, yağmur bekleyen Anadolu’da ise Fırtına ve Hava tanrısına tapınıldığı görülmektedir. Eski kavimlerin dinlerinin ortaya çıkmasında ikinci önemli etken ise o coğrafyanın eski örf ve adetleridir. Bir yeri istila eden bir kavim kendi tanrıları yanı sıra o toplumda yeni bulduğu tanrılara da tapıyordu. Çünkü, yeni idareciler yerli halkı hakimiyetleri altında tutabilmek için kanun kuvveti yanı sıra din ve ahlaka önem vermek durumundaydılar. Örneğin Hititler kendi tanrıları yanında, kendilerinden önce Anadolu’da yerleşen Proto-Hattiler, Luwiler vb. tanrılarına da tapmakta, aynı şekilde egemenlikleri altına aldıkları Hurrilerin,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Mittani'lerin tanrılarını da kutsal saymaktaydılar (Kınal, 1991: 267-268). Bundan dolayı Hititler kendilerini “bin tanrılı halk” olarak tanımlamaktaydılar (Gümüşçü, Yiğit, & Top Yılmaz, 2013:72). Geç Hitit döneminde de bir şehir eskiden başka bir kavmin iskan sahası ise o kavmin tanrıları kutsal kabul edilmekteydi Dolayısıyla Geç Hiti döneminde Anadolu ve Kuzey Suriye’de şehir krallıklarında yaşayan halkın dini inançları o şehrin etnik yapısına göre değişmekte, o şehrin dini inançları devam ettirilmekteydi. Şehir krallıklarındaki inanç farklılıkları mimari ve sanatsal eserlerde de görüldüğünden o devirden kalma abideler üzerindeki tanrı tasvirleri de farklılık arz etmekteydi (Kınal, 1991: 268).

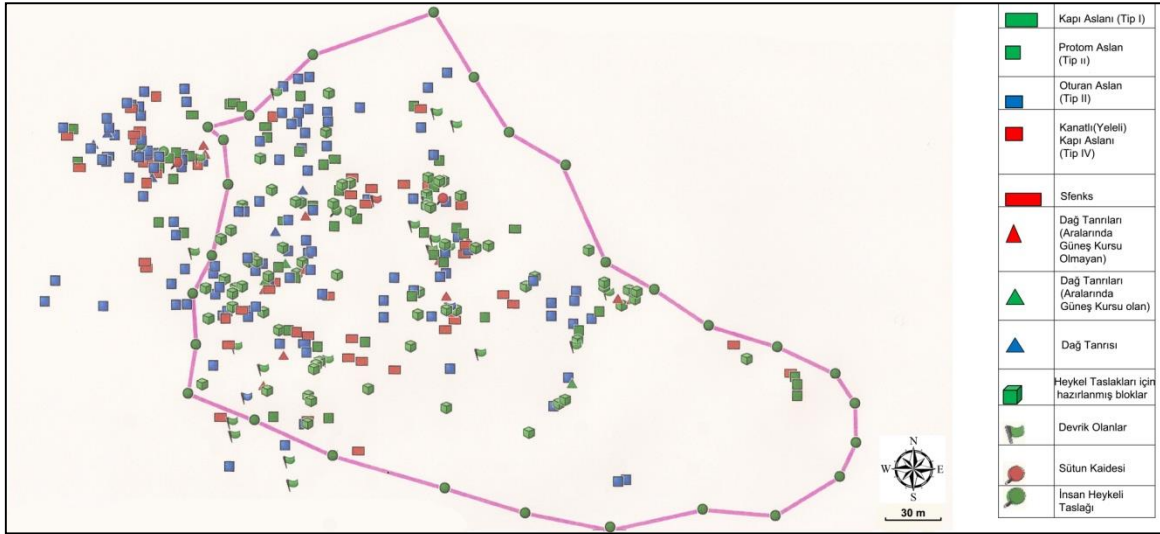
HEYKEL KABARTMASI TİPLERİ	GPS İLE TESPİT EDİLEN NOKTA NUMARALARI
Kapı Aslanları (Tip I)	2,5,28,97,179,331
Protom Aslanlar(Tip II)	1,3,4,20,26,29,30,39,45,49,51,57,69,93,118,120,121,123,124,136,138,154,156,186,194,212,213,224,237,249,250,251,253,272,273,276,282,285,286,287,317
Oturan Aslanlar Tip III)	6,7,9,10,11,12,14,15,18,19,21,22,23,24,27,32,38,43,44,46,48,58,62,63,64,65,70,71,74,78,79,80,81,85,89,94,98,101,103,104,107,108,109,111,113,115,127,137,140,141,142,152,159,160,163,165,168,172,175,183,187,191,201,209,210,219,220,222,223,225,226,229,230,235,236,252,254,256,257,258,259,263,264,267,268,271,274,275,277,283,291,292,295,297,298,299,300,301,302,305,307,308,309,312,315,316,320,323,324,325,326,327,329,330
Kanath (Yeşeli) Protom Aslanları (Tip IV)	16,83,155,278,294
Sfenksler	31,33,35,36,37,47,52,72,77,125,143,157,162,169,171,174,176,184,189,192,197,198,202,203,216,218,246,248,260,269,270,288,293, 304,306,310,311,318,322
Dağ Tanrıları	68,73,75,96,99,112,122,147,151,164,204,208,231,242,245,279,280,289,313,319
Heykel Taslakları için hazırlanmış bloklar	8,13,17,40,50,54,55,56,59,60,66,67,76,82,84,86,87,88,90,91,92,95,100,102,105,106,110,116,126,129,130,132,133,135,139,145,146,148,153,161,166,167,173,177,178,180,181,182,193,195,196,200,205,207,211,214,215,217,227,232,233,234,238,239,240,241,243,244,247
Devrik olanlar	25,41,42,114,117,119,131,134,144,150,170,185,199,221,228,255,261,262,265,266, 281
Sütün Kaideleri	128,284
İnsan Figürleri	53,296,303

Harita 10. Yesemek Heykel ve Taş Ocağı'nda bulunan eserlerin GPS ile koordinatları alınmış ve numaralandırılmış uydu görüntüsü (Tuğcu, 2012'den yararlanılarak).

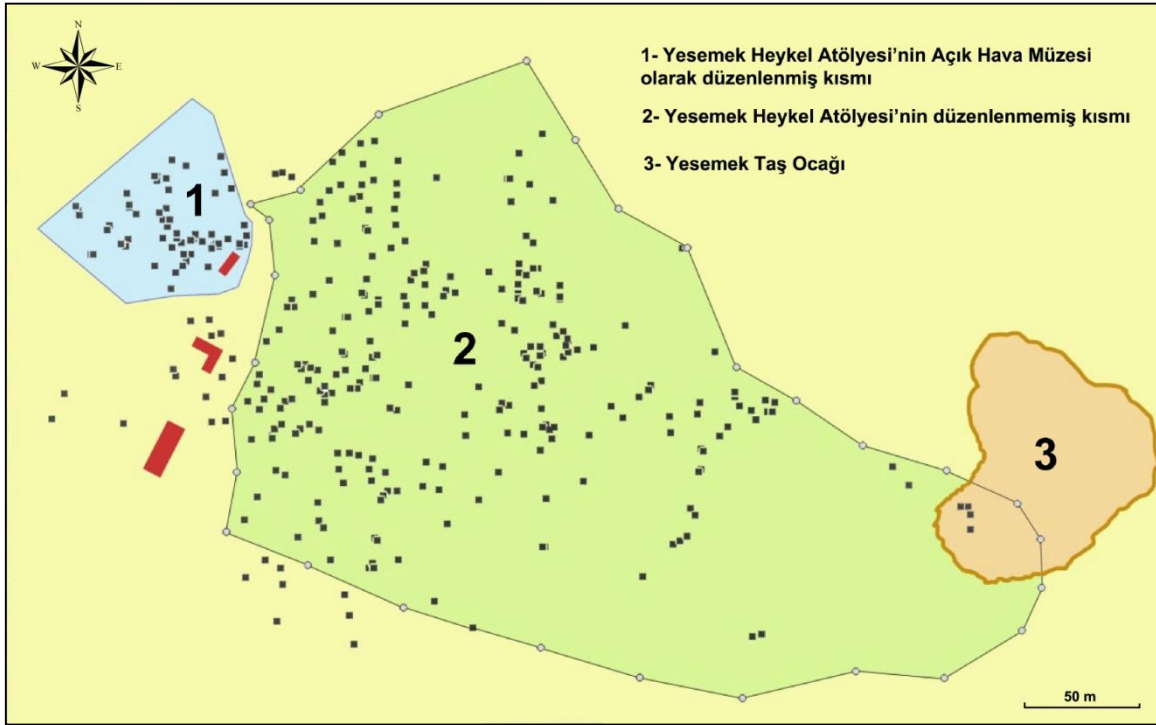
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Harita 11. Yesemek Heykel ve Taş Ocağı'nda bulunan eserlerin dağılımı (GPS ile koordinatları alınarak gruplandırılmıştır). (Tuğcu, 2012'den yararlanılarak).

Harita 12. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin Açık Hava Müzesi olarak düzenlenmiş ve diğer kısımlarının sınırları (Tuğcu, 2012'den yararlanılarak).

Daha öncesinde söz edilen bilgiler ışığında Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde bulunan eserleri değerlendirmek yerinde olacaktır. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi ve yakınında bulunmuş eserler, üç boyutlu bir insan heykel parçası hariç, hepsi bitirilmemiş, belli bir aşamadan sonra işlenmesi durdurulmuş, dolayısıyla yarım işlenmiş yani taslak niteliğindedir. Bu taslaklar, tasvir konularına ve biçimsel ölçütlere göre sınıflandırıldığında; Kapı Aslanı Heykelleri, Sfenks Heykelleri, Dağ Tanrısı Kabartmaları, Savaş ve Av Sahnesi Kabartması, Ayı-Adam Karışık Yaratık Kabartması, Niteliği Belirsiz (İnsan!) Kabartmalar), Silindirik Nesne (İnsan Heykeli

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Taslağı!), Heykel Taslakları İçin Hazırlanmış Bloklar, Kabartmalı Sütun Parçası, Sütun Altlıkları/Kaideleri (Mimari Parçalar) Ve Diğer Buluntular (Dikdörtgen Prizması Biçimli Bloklar/Ortostat'lar, Tam Plastik İnsan Heykeli Parçası, Damga Mühür ve Küçük Eser Olarak İfade Dilen Ok Ucu, Tunç Sikke ve Kurşun Madalyon)'dır (Duru, 2004: 19).

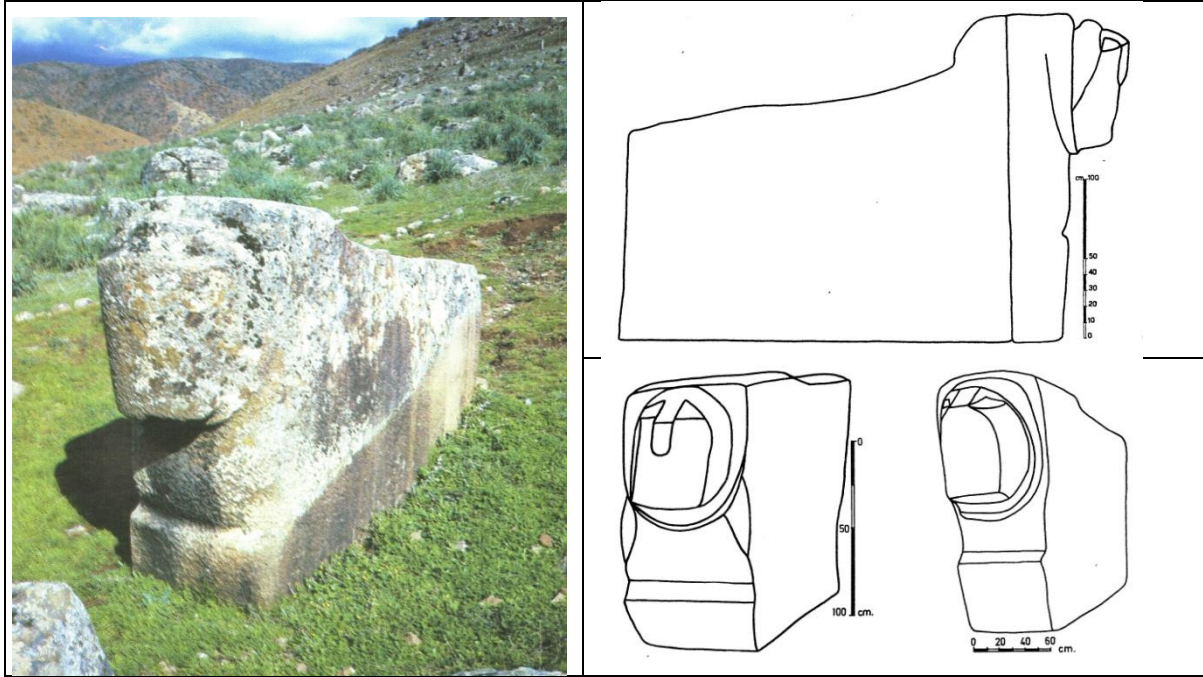
Kapı Aslanları: Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde günümüze değin 300 civarında heykel taslağı ortaya çıkarılmıştır. Bu heykel taslakları içerisinde heykel işleme alanında en çok örneği görülen eserler kapı aslanı tasvirleridir. Birinci dönem çalışmaları esnasında (Bahadır Alkım ve ekibinin 1955-1961 kazı çalışmaları) 95 tane, İlhan Temizsoy ve ekibinin kazı çalışmaları sırasında ise 56 tane aslan taslağı ortaya çıkarılmıştır. Gün yüzüne çıkarılan bu taslaklar "Kapı Aslanı" olarak tanımlanmış ve dört tipe ayrılmıştır (Duru, 2004: 20, Fotoğraf 8, Çizim 3-4-5).

Hititler, klasik devir Anadolu'sunda abidevi mimariyi kullanan ilk kavim olup, dayanıklı ve temel bir yapı olarak taşı ilk kez abidevi mimariye kazandırmışlardır (Yiğit & Türel, 2006: 189). Nitekim; Hattuşa, Acemhöyük, Alacahöyük'teki işlenmiş, Yesemek'te ise taslak halinde olan kapı aslanları ve sfenksler gibi güç simgesi olan taş eserlerin 15 ton ağırlığına kadar ulaşabilen büyüklüklerde olması bunun en önemli örnekleridir. Kent giriş kapıları genellikle her dönemde çok ihtişamlı ve gösterişli yapılmıştır. Bu kapıları ise heykelle donatmak, kentin gücünü yabancılara göstermenin yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Bundan dolayı aslan heykelleri, koruyucu olması yanı sıra kent sahipleri olan kral ve varislerinin bir güç göstergesiydi. Hitit Medeniyeti'nde aslan heykelleri özellikle sur kapı girişlerine, karşılıklı ikişer tane konulmaktaydı. Kükreyen/hırlayan bu aslan tasvirlerinin, kenti koruyucu ve düşmanlarını korkutucu güçleri olduğuna inanılmaktaydı (Duru, 2004: 41). Bu nedenle Kapı Aslanları tasvirlerinin, kültürün güç ve hakimiyet üzerindeki yansımaya açık örnekler teşkil ettiği söylenebilir. Günümüzde dahi bu türde aslan heykelleri, büyük kentlerde, anıtlar ve meydanlara, önemli kapılarda, sembolik anlamları yanı sıra, süs öğesi olarak da kullanılmaktadır.

Aslan tasvirlerinden bazıları özellikle oturur vaziyette aslan tasvirleri Amik Ovası'nın MÖ. I. bin yıl kentlerinden olan Tel Açana'da ve Tel Tainat'ta; kanatlı aslan figürünün de Kargamış ve Ain Dara'da da MÖ. I. bin yıllarında olduğu görülmektedir.

a) Anıtsal Kapı Aslanları (Tip I): Bu kapı aslanlarından 6 tane bulunmuştur. Ağırlıkları 8-15 ton arasında değişen çok büyük tek parça halindeki bazalt blokları üzerine işlenmiş, bütün gövdesiyle gösterilmek istenmiş olan aslanların başları ve vücutları ön ayaklardan itibaren ön kısmı üç boyutlu -tam plastik- işlenmiş, yanda ise vücut hatları alçak kabartma⁴ şeklindedir (Duru, 2004: 20, Fotoğraf 8, Çizim 3-4-5). Bu kapı aslanı taslakları MÖ. I. bin yılın başlarına aittir (Temizsoy, 2005).

⁴ **Alçak Kabartma:** Heykel sanatında, yüzeyindeki çıkıntısı az olan kabartma şeklidir.

Fotoğraf 8. Anıtsal Kapı Aslanı (Tip I).

Çizim 3-4-5. Anıtsal Kapı Aslanlarının farklı cepheden görünümü (Alkım, 1974: 22,25).

Dar blok üzerine işlenen Kapı Aslanları (Tip II): Bu tipteki aslanlar protom vaziyette hazırlanmış olup, aslanın vücudu kabartma halinde tasvir edilmemiştir. Bu nedenden dolayı bloklar dar kesilmişlerdir. Atölyede bu tipte 25 kapı aslanı bulunmuştur (Duru, 2004: 22). Bu kapı aslanlarının MÖ. I. binin başları ya da M.Ö II. binin son çeyreğine ait olmaları mümkündür (Temizsoy, 2005). Bu tipteki Kapı aslanı taslakları Boğazköy kökenlidir. Büyük bir ihtimalle protom halinde işlenen, işçiliği bitirilmemiş, büyük bir granit parçasına da benzemektedir (Alkım, 1974: 81). Dolayısıyla buradan Boğazköy ile Yesemek Heykel Atölyesi arasında ekonomik ve kültürel ilişkiden söz edilebildiği gibi Yesemek'in ortaya çıkarılan eserlerle coğrafi avantajlarından dolayı Mezopotamya medeniyetleri ile Boğazköy arasında ticari ve kültürel ilişkilerde köprü durumunda olan bir kilit etkileşim sahası olduğu da söylenebilir.

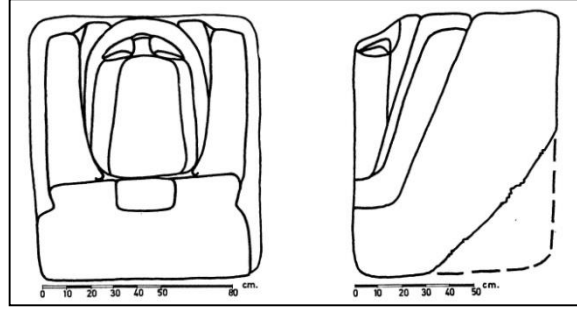
Dar Blok üzerine Oturur Vaziyette İşlenen Kapı Aslanları (Tip III): Yesemek Heykel Atölyesi'nde bu tipe giren 58 taslak bulunmuştur (Duru, 2004: 23; Fotoğraf 9, Çizim 6-7). Kendine özgü görünüşleri olan bu kapı aslanlarının taş ocağının batı ve kuzeybatısında bulunmuş olması, bunları işleyen ustaların bu kesimde çalışmış olduğu ve bunların bu kesimlerde oluşturulduğunu göstermektedir. Bu tip kapı aslanları MÖ. II. binin sonlarında işlenmiştir (Temizsoy, 2005). Bu kapı aslanlarının Yesemek'e kuş uçuşu 70 km. güneydeki Tell-Açana (Alalah) da bitmiş durumda ele geçirilen aslanla aynı ölçülere sahip olmaları sebebiyle, buradan verilen siparişlere göre bunların Yesemek Atölyesi'nde yapıldığı sonucuna ulaşılabilir (Alkım, 1974: 28). Dolayısıyla doğal şartlar yönünden Yesemek bazaltının kalitesi ile mesafenin yakınlığı, Yesemek'teki taslakların Tell-Açana'ya gönderilip orada işlenmesinde muhtemelen coğrafi potansiyelinin üstünlüğü ön plana çıkmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Fotoğraf 9. Dar blok üzerine oturur vaziyette işlenen kapı aslanı taslak örneğinden görünüm (Tip III)

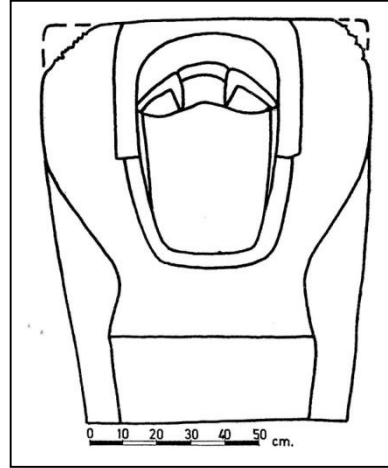

Çizim 6-7. Dar blok üzerine oturur vaziyette işlenen kapı aslanı taslak örneğinin ön ve yan cepheden görünümü (Tip III). (Alkım, 1974: 29).

Kalın Yeleli (Kanatlı) Kapı Aslanları (Tip IV): Bu tip kapı aslanlarından 13 adet bulunmuştur. Eski Önasya sanatındaki işlenmiş taş eserlerde örneğine çok nadir rastlanan hatta bu şekli ile hemen hemen hiç tesadüf edilmeyen frontal (cephesel) kanat tasvirlerinin Yesemek taslakları arasında görülmesi çok ilginçtir (Fotoğraf 10, Çizim 8). Bu kapı aslanlarının Tip III'den farkı; ayak kesiminden itibaren yukarıya doğru açılan bir kavisin olması ve bloğun üzerine doğru devam etmesi ile başında oluşturulan yarım daire içinde kalmasıdır (Alkım, 1974: 30).

Fotoğraf 10. Kalın Yeleli (Kanatlı) Kapı Aslanları (Tip IV) kabartmalarından bir görünüm.

Çizim 8. Kalın Yeleli (Kanatlı) Kapı Aslanı kabartmasının ön cepheden görünümü (Alkım, 1974: 30).

Sfenks Taslakları: Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin her tarafında dağınık olarak bulunan sfenks taslakları dar bir blok üzerine protom şeklinde işlenmiştir. Sfenks, tanrı ya da kralın yeryüzündeki ve gökyüzündeki gücünü sembolize etmekte olduğu bazı akademik çalışmalarda ifade edilmiş olup, bunun Hitit yazılı belgelerinde de geçtiği belirtilmektedir (Ensert, 2005: 26). Sfenks, Mısır Medeniyeti'nin yerli motifi olup genellikle vücudu aslan başı insan olarak tasvir edilen, bazı istisnalar haricinde genel olarak erkek şeklinde betimlenen bir yaratıktır. Buna karşın, MÖ. II. bin yılı Hitit taş plastik sanatında vücudu aslan başı insan olan bu sfenks türü genellikle dişidir. Saçlar iki yandan göğse inmekte ve göğüs hizasında dışa doğru kıvrım yapmaktadır. Mimari heykel olarak giriş binalarının veya kapılarının önlerine konulur. Anıtsal nitelikte olan bu heykellerin koruyucu fonksiyonları olduğuna inanılmaktadır. Dişi sfenks motifi Mısır'da Orta

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

İmparatorluk döneminden sonra ortaya çıkmıştır. Bu döneme ait sfenkslerin saçları “Hathor”⁵ veya “Hathorik” olarak tanımlanmaktadır. Hathorik saç şekilli sfenks türü Mısır’dan, Filistin ve Suriye üzerinden Anadolu’ya bu dönemde girmiştir. Sfenks motifinin Hitit Heykel sanatına girmesinde Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi’nin önemli bir rolü vardır (Temizsoy, 2005). Fenikeliler, bu sfenks tipini Bayblos baş tanrıçası Hathor ile özdeşleştirdikleri için bu tanrıçanın saç tipi bu sfenkslerde kullanılmıştır. Mısır’da çoğunlukla erkek olarak tasvir edilen sfenks motifleri genellikle Kral’ı bazı durumlarda ise Tanrı’yı temsil etmekte, bazen de koruyucu yaratık olarak şehir ve mabet girişlerinde bekçi mahiyetindeydi (Alkım, 1974: 85). Bu durum MÖ. II. bin yılı Hitit Taş Sanatına, Anadolu’da kadının doğurganlığı, üretkenliği ve kutsallığının etkisiyle Anadolu’ya dışı sfenks olarak yansımıştır. Mısır’daki kapı girişlerinde olduğu gibi Anadolu’daki Boğazköy, Alacahöyük, Alishar, Kültepe ve Acemhöyük gibi Hitit kentlerinde de bu yansımaları görmekteyiz. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi’ndeki sfenksler yapılış ve üslup yönüyle üç tipe ayrılmaktadır.

Yumuşak Üslupla İşlenmiş Protom Sfenksler (Tip I): Dar bloklar üzerine işlenen ve protom şeklinde olan anıtsal yapıdaki bu taslakların sayısı oldukça azdır. MÖ. I. binden daha önce işlendikleri ifade edilen bu sfenkslerde hatlar yumuşak olarak işlenmiştir (Temizsoy, 2005).

Sertçe Bir Üslupla İşlenmiş Protom Sfenksler (Tip II): Bu tipteki sfenks taslaklarının sayısı 19’dur. Genellikle hatlar keskin olup, sert bir üslubu temsil eder. Bu gruptaki sfenksin bir tanesinin başında kabartma şerit süs vardır ve alından yukarıya doğru kırılarak uzayan kabartma bir yılan (Uraeus Yılanı) çok belirgindir. Önasya kültürü betimleme sanatında sfenkslerin alınlarında gösterilen “Uraeus Yılanı”⁶ Yesemek’te yalnızca bu sfenks tasvirinde bulunmaktadır. (Duru, 2004: 26). Yesemek köylüleri de başında Uraeus Yılanı tasviri olan bu sfenkse “güzel kız” adını takmışlardır (Alkım, 1974: 34). Yesemek’te çalışan bir ustanın elinden çıkan bu Uraeus yılanı motifi Mısır’dan Anadolu’ya yansıyan tek örnek olup, muhtemelen Suriye etkisi altında işlenmiş olmalıdır (Alkım, 1974: 93-94). Motolojiye göre ateşli nefesiyle düşmanları defeden Uraeus Yılanı motifinin Yesemek’te kullanılması önemli bir kültür etkileşimi olarak kabul edilmektedir (Tırpan, 1987: 25). Zincirli Kazılarında da bu tipteki 3 sfenksin bulunmuş olması, bu taslakların ilk işçiliklerinin Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi’nde yapıldıktan sonra Zincirli’ye ve aynı zamanda diğer bazı kent devletlerine götürüldüğü tahmin edilmektedir (Alkım, 1974: 36; Duru, 2004: 26; Temizsoy, 2005).

Spiral Saç Buklesi Taşıyan Sfenksler (Tip III): Atölye’de bu sfenkslerden 12 tane bulunmuştur (Duru, 2004: 27). Başka medeniyetlerin izlerini taşımaları ve geçiş örneklerini temsil etmeleri açısından Eski Önasya sanatında önemli bir yer tutan bu sfenkslerin Yesemek Heykel Atölyesi’nde de sert, fakat nadiren yumuşak bir üslupta izlerini görmek mümkündür (Alkım, 1974: 36; Temizsoy, 2005). Spiral saç bukleli bu sfenks taslaklarının Yesemek’te çok sayıda olması, Amanos Dağları ve bölgesindeki ve genel olarak Kuzey Suriye kesimindeki yerleşim yerlerinde bu tip sfenkslerin rağbet görmüş olduklarına işaret etmektedir. Gerek taş cinsi (Bazalt) gerekse baş kısmındaki detay ve spiral saç bukleleri açısından Yesemek’teki bu sfenks taslaklarına çok benzeyen tam işlenmiş sfenks örneğine Zincirli’de de rastlanmıştır. Bundan dolayı Zincirli’deki bu işlenmiş sfenks örneğinin Yesemek’ten taslak halinde nakledilmiş olmasında kuşku yoktur. Zincirli’de bulunan tam işlenmiş spiral saç bukleli sfenks türünün bir örneği 1954 yılında ortaya çıkarılarak Gaziantep Müzesi’ne nakledilmiştir. Bu sfenks anıtsal nitelikte olup, ayaklar aslan

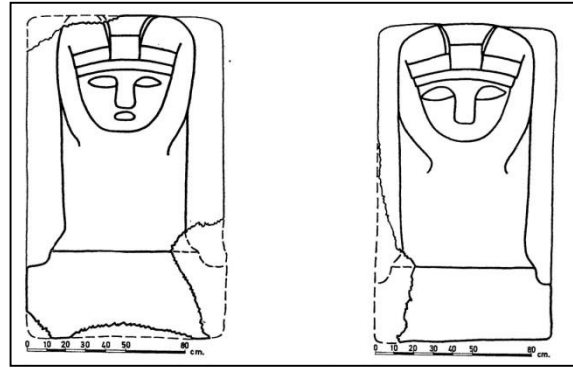
⁵ **Hathor:** Mısır mitolojisi’nde en önemli ve en eski tanrıçadır. MÖ. 2700'lere kadar inek/boğa kutsallığı çerçevesinde, 2. krallık döneminde, Hathor’a tapıldığı tahmin ediliyor. Hathor, aynı zamanda Ogdoad kozmolojisi denilen antik Mısır yaratılış mitolojisindeki yaratıcı tanrı Ra’nın kızıdır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hathor>).

⁶ **Uraeus Yılanı:** Mısır’da Orta İmparatorluk Devrinden itibaren kralların veya kral sfenkslerinin taçlarında veya doğrudan doğruya başlarında yer alan ve ateşli nefesi ile kralın düşmanlarını defettiğine inanılan yilandır (Alkım, 1974: 93).

vücutlu, baş ise kadın başlı olarak tasvir edilmiş, protom vaziyette yapılmış bir örnektir (Alkım, 1974: 40-41; Temizsoy, 2005). Suriye ile Küçük Asya olarak ifade edilen Anadolu arasında ulaşım şartları ve kültür açısından bir geçit bölgesinde yer alan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde bu türden sfenksler işlenmiştir (Fotoğraf 11, Çizim 9-10). Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde bu türden işlenmiş sfenkslerin olması ve tam işlenmiş örneğinin Zincirli'de ortaya çıkarılması, Yesemek'in Hititlerin işlenmiş taş sanatına sfenks motifinin geçişinde önemli bir merkez olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Yesemek'te gerek işçilikleri bitirilmemiş sfenks taslakları gerekse Zincirli'de bulunan Yesemek kökenli spiral saç bukleli işçiliği tamamlanmış sfenks Hitit imparatorluk devrinin Boğazköy-Yerkapı veya Alacahöyük'teki anıtsal kapı sfenkslerine benzerlik gösterirler. Ancak, Yesemek'te bulunan örnekler genellikle Suriye, Filistin sfenkslerinin etkisi daha fazla hissedilmesi, Yesemek'in Anadolu ile Mezopotamya arasında bir geçiş atölyesi olmasının sonucudur (Alkım, 1974: 94). Hitit heykel ustaları, Suriye etkisiyle Hitit devleti kültürüne giren sfenks motifini Hitit kültürü ve kendi birikimleriyle yoğurarak işlemişler ve Hitit taş işlemeciliğinde Hitit sfenks türünü ortaya çıkarmışlardır.

Fotoğraf 11. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde yer alan Spiral Saç Bukleli Sfenkslerden biri (Tip III).

Çizim 9-10. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde yer alan Tip III Spiral Saç Bukleli Sfenkslerin çizim örnekleri (Alkım, 1974: 37).

Dağ Tanrısı Kabartmaları: Hitit imparatorluk devrinin MÖ. II. bin yılın üçüncü ve dördüncü çeyreği üslubunu yansıtan bu taslaklarda gerek duruş gerekse kıyafetler küçük nüanslar dışında aynıdır. Bu şekiller cepheden tasvir edilmiş ve eller göğüste kavuşturulmuştur. Başta silindimsi külah, sakallı yüz ve yerden, dolayısıyla dağdan fışkıran elbise içinde ayaksız olarak temsil edilmişlerdir. Kabartmaların pek çoğunda güneş kursu motifi bulunmaktadır. Dağ tanrısı kabartma taslaklarının Yesemek Atölyesi'nde MÖ. I. binden önce, büyük olasılıkla MÖ. II. binin üçüncü ve dördüncü çeyreği içinde işlenmiştir (Temizsoy, 2005).

Yesemek'te 34 tane Dağ Tanrısı kabartması bulunmuştur (Duru, 2004, s. 28). Dağ tanrıları, Hurri-Mitanni kültüründen gelen tanrı olarak çok tanrılı olan Hititlerin kabul ettiği ve kutsal saydığı tanrılardandır. Hitit İmparatorluk döneminde, dağ tanrılarının Orta Anadolu ve çevresindeki bazı dağların adlarını taşıdıkları bilinen bir gerçektir. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde dağ tanrılarının çok sayıdaki ortostat üzerinde tasvir edilmesi, bu coğrafi bölgenin Hurri-Mitanni ülkelerinin kültürü etkisinde kalmasından kaynaklandığını göstermektedir. Bu dağ tanrıları betimlemeleri Hurri-Mitanni kültürünün etkisiyle Hititlerde de aynı paralellikte işlendiğinden, Hurri-Mitannilerde olduğu gibi Hititlerde de bölgenin önemli dağlarından olan Amanos Dağları'nın, Kurt Dağları'nın ve çevredeki diğer önemli bazı dağ ve tepelerin tanrıları olarak, bu dağların adlarını taşıdıkları ve bu dağ tanrılarını temsil ettikleri söylenebilir.

Sonuç olarak, Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde sayı olarak çok sayıda Dağ Tanrısı kabartmasının işlenmesi, bu bölgede Dağ Tanrısı kültürünün varlığına ve yaygınlığına önemli bir kanıt teşkil etmektedir. Bu bölgede dağ tanrısı kültürünün varlığı ve yaygınlığı ise Amanos Dağları

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

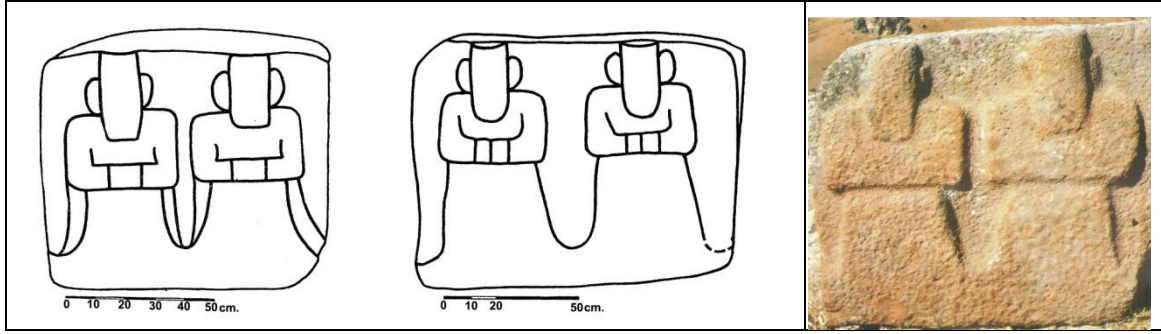

gibi heybetli dağların coğrafi etkisi ve Hititlerdeki kutsallığı ile ilgilidir. Dağ tanrıları arasındaki dairesel güneş kursu betimlemeleri ise güneş tanrısının sembolleri olarak görüldüğünden bu dağ tanrısı ortostatlarına işlenmiştir (Alkım, 1974: 51). Dağ tanrısı kabartmalarında 3 ayrı tipe rastlanmıştır.

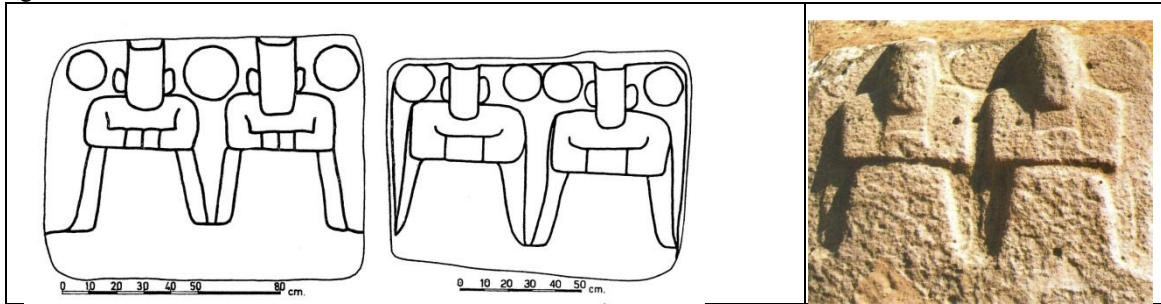
Aralarında Güneş Kursu Bulunmayan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları (Tip I): Yesemek Heykel Atölyesi'nde bulunan dağ tanrısı kabartmalarının yaklaşık 1/3'ünden fazlası bu tipe girmektedir (Fotoğraf 12, Çizim 11-12). Bunlar cephesel vaziyette yan yana duran iki Dağ Tanrısı kabartmasını tasvir etmektedir (Alkım, 1974: 45; Temizsoy, 2005).

Aralarında Güneş Kursu Bulunan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları (Tip II): Bazalt bloklar üzerinde cepheden tasvir edilmiş iki Dağ Tanrısı'nın başları çevresinde kabartma halinde dairesel güneş kursları yerleştirilmiştir (Fotoğraf 13, Çizim 13-14). Bu tip dağ tanrısı kabartmaları; aralarında üç güneş kursu bulunan, dört güneş kursu bulunan ve dörtten daha fazla güneş kursu bulunan ikili dağ tanrısı kabartmaları şeklinde 3 gruba ayrılmaktadır (Duru, 2004; Temizsoy, 2005; Fotoğraf 13-14, Çizim 13-14-15-16).

Aralarında Güneş Kursu Bulunan Üç Dağ Tanrısı Kabartması (Tip III): Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nde bu tipte sadece bir tane dağ tanrısı kabartması bulunmuştur (Alkım, 1974: 50-51; Fotoğraf 15, Çizim 17).

Çizim 11-12. Tip I Aralarında Güneş Kursu Bulunmayan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları (Alkım, 1974: 45). **Fotoğraf 12.** Aralarında Güneş Kursu Bulunmayan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları'ndan bir görünüm.

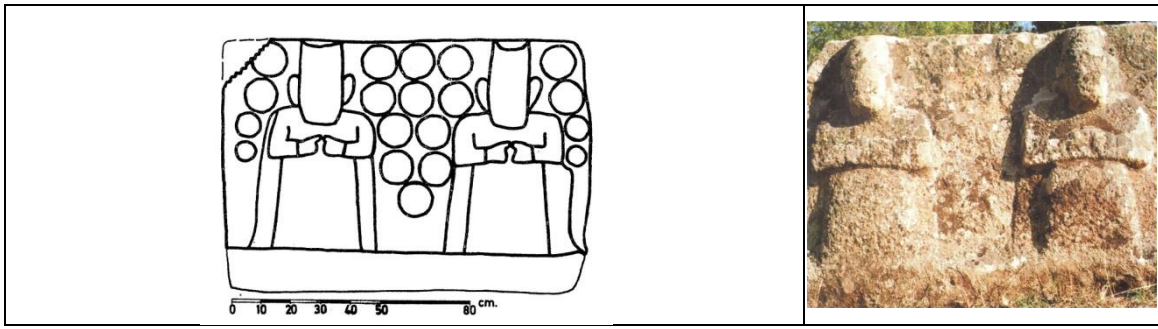

Çizim 13-14. Tip II Aralarında Dörtten Az Güneş Kursu Bulunan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları (Alkım, 1974: 47). **Fotoğraf 13.** Aralarında Dörtten Az Güneş Kursu Bulunan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları'ndan bir görünüm.

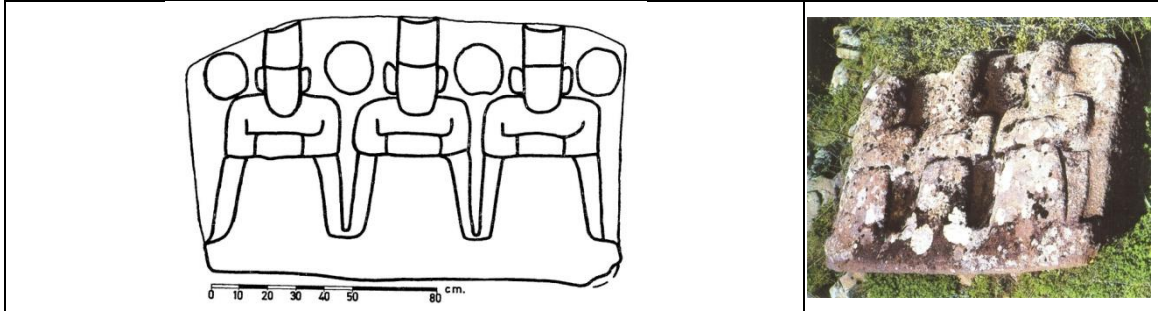
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Çizim 15-16. Tip II Aralarında Dörtten fazla Güneş Kursu Bulunan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları (Alkım,1974:50). **Fotoğraf 14.** Aralarında Dörtten fazla Güneş Kursu Bulunan İkili Dağ Tanrısı Kabartmaları'ndan bir görünüm.

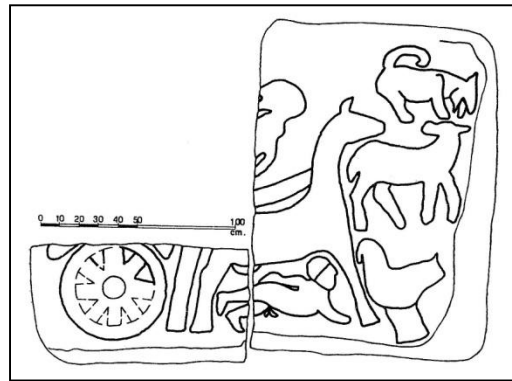

Çizim 17. Tip III Aralarında Güneş Kursu Bulunan Üç Dağ Tanrısı Kabartması (Alkım,1974:51). **Fotoğraf 15.** Yesemek'te Aralarında Güneş Kursu Bulunan Üç Dağ Tanrısı Kabartması'ndan bir görünüm.

Savaş ve Av Sahnesi Kabartması: Üç bloktan ibaret olan kabartmanın iki bloğu mevcut olup üçüncü bloğu bulunamamıştır. I. blokta bir araba tekerleği, atın arka bacakları ve yüzükoyun yatan bir insanın ayakları, II. blokta atın vücudu ve ön kısmı, yüzükoyun yatan bir insan ve sağ üstten itibaren bir aslan ve geyik yavrusu ile bir kuş tasvir edilmiştir. Yesemek Heykel Atölyesi'nde işlenen ve üç bloktan oluşan bu kabartma kompozisyonunda bir savaş ve av sahnesinin birleştirilmiş tasviri yer almaktadır (Fotoğraf 16, Çizim 18). Bu kabartmada yer alan tasvirlerin Tell Halaf'ta bulunan bir ortostatta işlenen tasvirlerle benzerliği Hititler ile Mezopotamya medeniyetleri arasındaki kültür etkileşimini gösteren kanıtlar arasındadır. Kabartmanın MÖ. IX. yüzyıl ya da VIII. yüzyılda işlendiği tahmin edilmektedir (Alkım, 1974: 54-55; Temizsoy, 2005).

Fotoğraf 16. Savaş ve Av Sahnesi Kabartması.

Çizim 18. Savaş ve Av Sahnesi Kabartması'nın ölçekli çizimi (Alkım,1974:54).

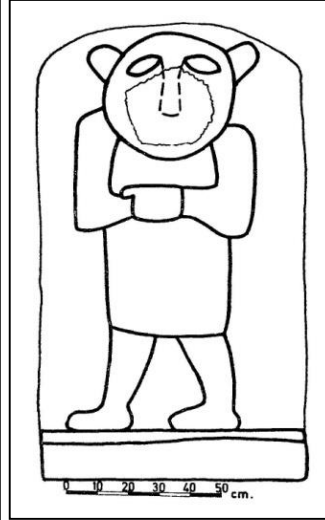
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Ayı-Adam Karışık Yaratık Kabartması: Ön Asya'nın taş plastik sanatına ait vücudu insan, başı ise ayı olarak tasvir edilen bir karışık yaratığı, günümüze kadar elde edilen bilgilere göre sadece Yesemek Heykel Atölyesi'nde bulunmaktadır (Fotoğraf 17, Çizim 19). Bu kabartmanın sadece Yesemek Heykel Atölyesi'nde bulunması bu ayı-insan karışık yaratığı kabartmasının ısmarlanarak yaptırılmış olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca, böyle bir yaratığın veya ayı maskesi takmış bir tapınak görevlisi olduğu düşünülen bir rahibin belli bir kültür⁷ yerine getirilmesi sırasında görev almış olabileceği tahmin edilmektedir (Alkım, 1974: 53; Temizsoy, 2005). MÖ. XIV-XIII. Yüzyıl Hitit çivi yazısı tabletlerinde rastlanılan ve büyük bir ihtimalle ayı-insan karışık yaratığı olarak teşhis edilen Hartağga'nın Hitit kültüründe hayvan maskeli tapınak memuru sıfatı ile hizmet görenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ayı-insan, heykel taslağının MÖ. II. binin ikinci yarısına ait olduğu belirlenmiştir (Alkım, 1974: 53). Ayı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafi bölgelerinin yanı sıra Kuzey Suriye'nin dağlık kesimlerinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaşayan bir hayvandır. Bu bölgelerde geçmişte yaşamış yerli halkların çeşitli sanat alanlarında bazı hayvanları tasvir etmiş oldukları gibi ayıyı da tasvir etmiş olmaları normal bir durum arz etmektedir. Nitekim, Yesemek'in yanı sıra Kuzey Suriye'de Tell Halaf ve Anadolu'da ise Karatepe kökenli kabartmalarda (Alkım, 1974: 104-105) görülen ayı tasvirleri de bunu tasdik etmektedir.

Fotoğraf 17. Ayı-Adam Karışık Yaratık Kabartması ön cepheden görünümü.

Çizim 19. Ayı-Adam Karışık Yaratık Kabartması'nın ön cepheden görünümü (Alkım,1974: 52).

Niteliği Belirsiz (İnsan!) kabartmalar: Bu kabartma tasvirinde baş boyundan itibaren tümüyle bozulmuş veya kazınmış olduğundan kabartmanın neye ait olduğu tam olarak belli olmamakla birlikte bir insan figürü olması muhtemeldir. Kabartma taslağı figüründe eteklerin uzun olması ve etek bitiminde ayakların işlenmeye başlanacağını gösteren oyuntular bu figürün bir kadın olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Kargamış'ta da bu şekilde bir tanrıca kabartmasının (Kubaba tanrıca kabartması) bulunması ise bu kabartmanın bir tanrıça olma ihtimalini artırmaktadır (Alkım, 1974: 52-53; Duru, 2004: 32).

Silindirik Nesne (insan heykeli taslağı!): Yesemek Heykel Atölyesi'nde yuvarlak (silindirik) heykel taslağı olarak bir tek parça bulunmuştur. Bu taslak bir insan heykelinin üç esas

⁷ **Kült:** Tanrıya, ilahi ya da öyle kabul edilen varlıklara ya da tanrının özel sevgisine mahzar olmuş varlıklara gösterilen saygıdır. İnanç ve bağlılığı göstermek amacıyla belirli bir takım hareketleri yapmak, ibadet etmek, puta tapmak, toteme tapmak kült kavramının içine girer. Bunun yanında bu işi yaparken kullanılan cisimler de kült ürünüdür.

Turkish Studies

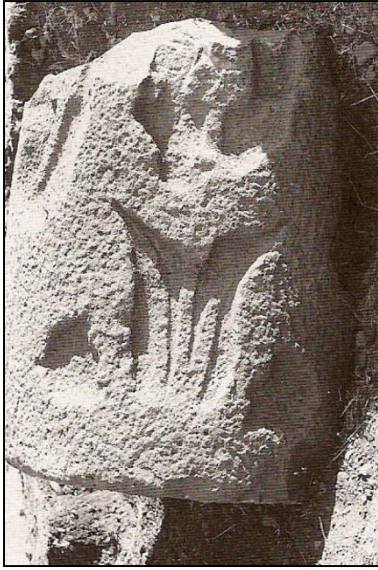
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

kısmına ait çalışma izleri taşımaktadır. Birinci kısım olarak baş, kollar ve göğüs; ortada gövde altı ve bacaklar, alttaki kısımda ise ayak kısmının ilk hazırlıklarını içermektedir. Taslakta, sadece balyoz ve kalem vurgu izleri bellidir. (Temizsoy, 2005).

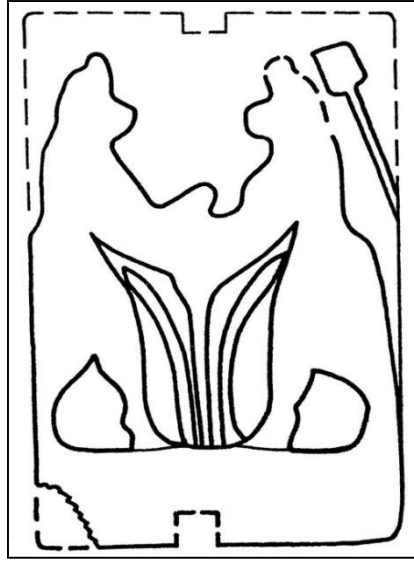
Benzeri tamamlanmış heykellere Zincirli, Gerçin ve Karatepe’de rastlanmıştır (MÖ. IX–VIII. yüzyıllara ait) bu heykellerin ilk taslaklarının Yesemek’ten getirilmiş olduğunu kanıtlamakla birlikte yapılan çalışmalarda bu ispatlanmıştır (Alkım, 1974: 41-42). Dolayısıyla bu durum, Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi ile coğrafi olarak yakın çevresindeki Geç Hitit kent devletleri arasında önemli bir ticari ve ekonomik işbirliği ile kültürel etkileşimin olduğunu göstermektedir.

Heykel taslakları için hazırlanmış bloklar: Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi’nde dikdörtgen prizması şeklinde kesilmiş, başlangıç bloğu niteliğindeki bloklardır. Bunlar ayakta duran kapı aslanı ve sfenks işlemek üzere bazı kaba işçilikleri hazırlanmış bloklardır.

Kabartmalı sütun parçası: Yesemek heykel işçiliğinde az sayıda mimari işlevli parçalardan bir tanesi de Yesemek Höyüğü’nün eteklerinde bulunmuş olan bir sütun parçasıdır. Bir Hayat Ağacı’nın iki yanında, arka ayakları üzerinde kalkmış antitetik durumda iki hayvan figürü bulunmaktadır (Fotoğraf 18, Çizim 20). Bu taslağın işlenmesi yarım bırakılmıştır. Ayrıntılar belli olmadığından Arkeolog Bahadır Alkım tarafından yapılan tespitlere göre antitetik figürlerin hayvan değil insan olabileceği olasılığını da düşündürmektedir (Duru, 2004: 34). Yesemek’te bulunan bu kaidenin tam benzeri olmamakla birlikte Tell Halaf’ta bir benzerinin bulunması (Alkım, 1974: 57) Hitit Medeniyeti ile Mezopotamya Medeniyetleri arasında coğrafi kültürel etkileşimi göstermektedir.

Fotoğraf 18. Kabartmalı sütun parçasından bir görünüm.

Çizim 20. Kabartmalı sütun parçasının ön cepheden görünümü (Alkım, 1974: 56).

Sütun altlıkları/kaideleri (mimari parçalar): Büyük bir ihtimalle önem arz eden binaların cephelerinde kullanılan sütunlara altlık olmak amacıyla bazalttan yapılmış üç sütun altlığı/kaidesi bulunmuştur. Altta kare biçimli, üstünde ise basık ve yuvarlak, dış bükey kenarlı bir yastıktan oluşmuş iki parçalı bir kaidedir. Bu kaide deseninin Zincirli Kazıları’nda çalışmış olan arkeolog R. Koldewey tarafından çizilmiş olması, Zincirli’de de bu desenli kaidenin bulunmuş olması ihtimalini düşündürmektedir (Alkım, 1974: 56; Duru, 2004: 34-35).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Diğer buluntular: Dikdörtgen prizması biçimli bloklar/ortostat'lar, tam plastik insan heykeli parçası, damga mühür ve küçük eser olarak ifade dilen bronz ok ucu, tunç sikke ve kurşun madalyondan ibarettir. Dikdörtgen prizması biçimli bloklar/ortostat'lar; Yesemek Atölyesi'nin değişik yerlerinde, dikdörtgen prizması biçiminde kesilmiş orta ve küçük boyda taş bloklardır. Tam plastik üç boyutlu insan heykeli parçası; başı beden altı kopmuş bir insan heykeli torso'sudur. 1991 yılında bulunmuştur. Heykel parçasının bel kısmını Hitit hiyeroglifi ile yazılmış bir yazı çevrelemektedir. Sağda üç daireden oluşan işaretler tanrı sembolü, soldaki işaretler ise kralın oğluprens anlamındadır. Heykel parçası Yesemek bölgesinde bulunmuş üzerinde kitabe olan tamamlanmış tek heykel örneğidir. 1990 yılında bulunmuş düğme biçimli, kırmızı taştan yapılmış damga mühür ise iki yüzünde de Hitit Hiyeroglifi ile yazılmış yazılar olan MÖ. II. bin yılın ikinci yarısına ait bir buluntudur. Atölye'de 1991 yılı kazılarında ele geçirilmiş bronz ok ucu ise MÖ. II. binde Anadolu'da yaygın olarak kullanılmış av ve savaş aletlerindendi (Duru, 2004: 35-37).

Kökene Yesemek'e dayanan ancak Zincirli'de ortaya çıkarılmış buluntulardan, işlenmesi tamamlanmış spiral saç bukleli sfenks türünün bir örneği, ayakta durur vaziyette cepheden tasvir edilerek işlenmesi bitirilmiş kapı aslanı ile Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'ni ve çevresinde bulunmuş küçük buluntular olarak ifade edilen damga mühür, tam plastik üç boyutlu insan heykeli parçası, bronz ok ucu, tunç sikke ve kurşun madalyon da Gaziantep Müzesi'nde sergilenmektedir (Temizsoy, 2005).

Yesemek Taş Atölyesinin Turizm Potansiyeli

Tarihsel kaynaklar, geçmiş çağlarda mevcut olan medeniyetlerin yaşayan maddi kalıntılarıdır. Bunlar arasında coğrafi görünüm, mimari ve arkeolojik unsurların yanı sıra geçmişten günümüze günlük hayat için gerekli unsurlar da yer alır. Önemli tarihsel, dini ve mitolojik olaylar ve bunların meydana geldikleri yerler de tamamen değişmiş ya da ortadan kalkmış olsa da tarihsel kaynak olarak kabul edilmektedir. Tarihsel kaynak olarak nitelendirilen geçmiş medeniyetlere ait kalıntılar ve o dönemdeki insanların, motor teknolojisinin olmadığı devirde ulaştıkları teknolojik düzey ve bilgi birikimi turistleri etkileyebilmektedir. Bazı turistler farklı geçmişleri olan ve farklı kültürlerden gelen bu tarihsel kaynakların görünümünün çekiciliğine bazıları da tarihsel anlamlılığın çekiciliğine kapılmaktadırlar (Özgüç, 2011: 72).

Coğrafi yeryüzünde turizm olayının başlangıcı; yazıyı, parayı ve tekerleği bulan ve kültürel etkileşimde kullanan Sümerlere (MÖ. 4000 yıllarına kadar) dayandırılabilir (Yıldız & Kalağan, 2008: 42). Yazı, para ve tekerleğin bulunması Sümerlerin ticari faaliyetlerinde kullanılması ve mekan değiştirmesi, gidilen yerlerde ticari faaliyetlerle birlikte yeni yerlerin kültürlerini görme, tanıma aktivitelerine dayanan turizm olayının ortaya çıkışında ve kültürel etkileşimde en önemli araçlardan biri olmuştur. Dolayısıyla Geçmişten günümüze değin toplumların oluşturduğu çeşitli medeniyet ve sanat eserlerinin oluşumu ve dağılımını sağlayan etmenler; turizm, coğrafya ve kültürü birleştirmektedir. Bu sebeple coğrafya-kültür ve turizm ilişkisi oldukça öncesine dayanmaktadır (Emekli, 2006: 53). Eski sanat eserlerinin, tarihi yapıların, müzelerin, eski medeniyetlere ait kalıntıların gezip-görülmesi ve keşif amacıyla yapılan seyahatler, araştırma ve inceleme için yapılan geziler insanların ufuklarını açmakta, bilgi ve görgülerini arttırıp bakış açılarını genişletmekle birlikte (Hacıoğlu vd., 2008: 190) hayal güçlerini de etkilemektedir.

Turist ya da ziyaretçilerin doğal çevrede bulunma, bölgesel ya da yerel kültür varlıklarını tanıma isteğinin arttığı günümüzde alternatif turizm türlerinin çevreye duyarlı ve rekabet üstünlüğü sağlayacak farklı özel ilgilere hitap eden turizm türlerinden oluşması gerekmektedir. Alternatif turizm türleri içerisinde yer alan kültür turizminin geliştirilmesiyle ekonomik, sosyo-kültürel katkılar sağlandığı bilinmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Kapsamı oldukça geniş olan kültür turizmine katılan turistler; özellikle eski medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görme ve tanıma isteğiyle kültürel çekiciliği yüksek olan arkeolojik alanlar, müzeler, mimari yerler ve heykellerin yanı sıra çeşitli sanat etkinliklerini yerinde izlemek ve katılmak amacını taşımaktadırlar (Richards, 2001: 23). Özellikle kent insanının rekreasyon gereksinimine geçmişten günümüze cevap veren kırsal alanlardaki doğal ve kültürel kaynakların (Aliasghari Khabbazi & Yazgan, 2012: 6) gerek farklı deneyimler kazanmak gerekse bu yerleri görmek, tanımak ve buraların öğrenilmesi için kültür turizm etkinlikleri gerçekleştirilmektedir (Huh, 2002: 7-8).

Kültür kavramının çok geniş olmasından ve turistin kültür turizmi gezi turlarında hangi konuya odaklanacağını bilememesinden kültür turizmini alt tiplerine göre ayırarak ziyaretçilere sunulması gerekmektedir. Turizmde geçmişteki toplumların yerleşim ve yapı kalıntıları; din, dil, giysi, ve geleneklerinden daha çok ilgi çeken somut kültürel öğelerdir. Kültür tarihiyle ilgili turizm aktiviteleri prehistorik turizm, arkeolojik turizm ve tarihsel turizm olarak ayrılabilir. Türkiye için böyle bir sınıflandırma yapıldığında Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'ne yönelik turizmi de arkeolojik turizm içerisinde değerlendirmek mümkündür. Nitekim, Arkeolojik Turizm, arkeolojik sit ve müzelere yapılan turizm aktiviteleri ile kültürlerin tanınmasını sağlayarak insanların kültür düzeyini artıran, arkeolojik kalıntıları koruma yönünde duyarlılığın gelişmesine katkı sağlayan, aynı zamanda ülke ya da yöresel ekonomik kazanç oluşturan bir turizm tipidir (Doğaner, 2013: 69).

Turizmin kültürel varlıklar üzerinde yerel halkın yaşam seviyesinin yükseltilmesi, yeni iş olanakları yaratması gibi ekonomik olarak pozitif etkileri bulunmaktadır. Ekonomik etki ise sosyo-kültürel gelişmeyi de beraberinde getirmektedir. Yerel halkın bilincinin artarak kültürel varlıklara yönelik bakış açısının korumacı yönde gelişmesine katkı sağlamaktadır (Meydan Uygur & Baykan, 2007: 42-44). Turizm, yerel kalkınma için var olan kültürel miras kaynaklarının ortaya çıkarılması, düzenlenmesi ve geliştirilmesini sağlamaktadır. O yöreye ait eski özelliklere yeni değerler kazandırmaktadır. Kültürel çeşitlilik ve özgünlüğün korunması için bir araç olan turizm, yerel kimliğin öne çıkarılmasına olanak tanımaktadır (Uslu & Kiper, 2006: 306-307).

Gaziantep ili İslahiye ilçesi sınırları içerisinde Yesemek köyü yakınında yer alan Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesine ulaşım; İslahiye ilçesinden olduğu gibi, Hatay'a bağlı Akbez (belde) yol ayrımından Kilis şehrine giden yoldan da sağlanmaktadır.

Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesine gelen ziyaretçiler buraya gününbirlik turlar ile ziyaret etmektedirler. Bu ziyaretlerde kendilerine Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü bünyesinde görev yapan ve Yesemek köyünde ikamet eden bir bekçi (Ali Çiçek) rehberlik etmektedir (Fotoğraf 19). Ali Çiçek aynı zamanda Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde Arkeolog İlhan Temizsoy'un kazı çalışmaları sırasında buluntuların çıkarılmasında bizzat bulunduğundan bu rehber eşliğinde gezilip bilgiler verilirken, geçmişin canlı örnekleri içinde adeta tarih canlanmaktadır. Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesi'nden çıkarılan heykellerin düzenlenmesiyle buranın Açık Hava Müzesi haline getirilmesi, çevrenin peyzaj açısından planlı ve düzenli olması, kültürel değerler içerisinde arkeolojik eserlerin çekiciliğini artırmaktadır (Fotoğraf 20).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Fotoğraf 19. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'ne gelen ziyaretçilere oranın sorumlusu (bekçisi) tarafından Yesemek hakkında bilgi verilirken.

Fotoğraf 20. Yesemek Açık Hava Müzesi'nin ziyaretçilerce gezilirken çekilen bir görünüm.

Gaziantep İl İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre; Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesi'ne (Açık Hava Müzesi) gelen ziyaretçi sayısı yıllık 5700 kişidir. 2011 yılında burayı 5646 kişi, 2012 yılında ise 5679 kişi ziyaret etmiştir. 2013 yılı on bir aylık ziyaretçi sayısı ise 2550 kişidir (Tablo 2). Burası genellikle sayıları 20 ile 80 kişi arasında değişen kalabalık gruplarca ziyaret edilmektedir. Ziyaretler yaz ve bahar aylarında yoğunken, iklimsel şartların diğer mevsimlere göre olumsuz etkilerinin görüldüğü ve havaların soğuduğu kış aylarında azalmaktadır.

Tablo 2. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Ziyaretçi Sayıları.

Ziyaretçi Grubu	1997	2009	2010	2011	2012	2013
Yerli	9517	9285	7934	5242	5209	4801
Yabancı	136	581	1084	404	470	413
Toplam	9653	9866	9018	5646	5679	5214 (Aralık ayı hariç)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge kalkınma İdaresi Başkanlığı, GAP ve Turizm 2012 Kitabı, Gaziantep Müze Müdürlüğü ve Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verileri.

Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesi (Açık Hava Müzesi) gezildikten sonra köylü bazı kadınlar tarafından yöresel ekmek ve pide çeşitleri pazarlanabildiği gibi buranın yakınındaki (köy yolu kenarı) Tahtaköprü barajı ve çevresinde ziyaretçiler tarafından balık avı, yüzme ve piknik etkinlikleri de yapılabilmektedir. Doğayı ve kültürel kaynakları anlamayı ve korumayı amaçlayan, düşük ziyaretçi etkisiyle yerel halka sosyo-ekonomik yarar sağlayan, bozulmamış doğal alanlara karşı çevresel bakımdan sorumlu seyahatler ve ziyaretler eko turizm olarak ifade edilmektedir (Scheyvens, 1999: 245; Zeyrek, 2008: 458; Özgüç, 2011: 178; WTO, 1998: 75; Ahıpaşaoğlu & Çeltek, 2006: 18). Yesemek Taş Ocağı ve Atölyesi'nin yanı sıra çevresindeki Tahtaköprü Barajı ve çevresindeki doğal çekicilikten de istifade edildiğinden burada ekoturizm potansiyelinin varlığından da söz etmek mümkündür (Fotoğraf 22).

Yesemek Açık Hava Müzesi yakınında bulunan ve eko turizm yönünden önemli olan Tahtaköprü Barajı, GAP ikinci eylem planına göre Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Doğa koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından "Yaban Hayatı Geliştirme Sahası" ilan edilmiştir (Fotoğraf 22). Bu alan, göçmen kuşlar için bir barınak özelliğine sahiptir (T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2012: 74). Çevredeki ormanlık alanlarda kızılçam ağaçları ile dere kenarlarında gruplar oluşturan çınar, söğüt, kavak dut ve akasya ağaçları eko turizm yönünde potansiyel oluşturan unsurlardandır (Fotoğraf 21-22).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Fotoğraf 21. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nden Yesemek köyünün batısındaki ekoturizm potansiyeli olan ormanlık alanlar ve Tahtaköprü Barajı'na bir görünüm.

Fotoğraf 22. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nden Yesemek köyü ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ilan edilen Tahtaköprü Barajı'na doğru bir görünüm.

1957-1961 yılları arasındaki dönemde Arkeolog Bahadır Alkım ve ekibi tarafından yapılan kazı çalışmalarının tamamlanmasının ardından Arkeolojik Sit olarak tescil edilen Yesemek'in 1989-1991 yılları arasındaki dönemde Arkeolog İlhan Temizsoy ve ekibi tarafından yapılan kazı çalışmaları sonucunda da eserlerin yoğun olarak bulunduğu yerlerin etrafı başı boş ve yabani hayvan tahribatının önlenmesi amacıyla tel örgü çevrilerek koruma önlemleri artırılmış, aynı zamanda atölye alanındaki eserlerin bir kısmı beton kaideler üzerine oturtulmuş, gezi patikaları, teraslar, dinlenme yerleri hazırlanmıştır. Gelen ziyaretçilerin doğru bir biçimde bilgilenebilmesi amacıyla, Türkçe ve İngilizce açıklama-bilgi panoları hazırlanarak uygun yerlere yerleştirilmiştir. Sit alanı içerisindeki harap durumdaki bir bina onarılarak, iki odalı bir Kazı evi-Hizmet binası durumuna getirilmiştir (Duru, 2004: 18). Günümüzde Yesemek Açık Hava Müzesi'nin çevre düzenlemesi tamamlanmış olup, önünden geçen Yesemek deresinin kenarına giriş kapısı ve güneyden ziyaretçiler için restoran yapılmış ve otobüslerin de park edebileceği bir stabilize park yeri düzenlenmiş, Yesemek deresinin yaya geçişini sağlamak amacıyla çelik-ahşap bir köprü inşa edilerek bu köprü ile Kazıevi arasına basamaklı bir yürüyüş yolu meydana getirilmiş, buradaki su kaynağı basamaklı yürüyüş yolu kenarından Yesemek Deresi'ne doğru küçük yapay şelale görüntüsü verilerek basamaklı yol çevresine peyzaj zenginliği kazandırılmıştır. Yesemek Açık Hava Müzesi'nin tam karşısına özel bir şirket tarafından öğrencilerin yaptığı taşan heykellerin sergilendiği bir seyir terası da oluşturulmuştur. Yesemek'i tanıma ve anlama yönünde tamamlayıcı unsurlardan olan bu peyzaj düzenlemelerinin, ziyaretçi sayısının artmasında ve yöre ekonomisinde önemli katkılar sağlayacağı muhakkaktır.

Sonuç ve Öneriler

Coğrafi mekanın ekonomik faaliyet, ticaret, kültürel ve siyasi yansımalarının en iyi örneklerinden birisi olan Hititler döneminde Hitit kralı I.Şuppiluma zamanında (MÖ. 1375-1335) işletmeye açılan Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi, MÖ. 14. yüzyıl ile MÖ. 8. yüzyıl arasındaki en az beş-altı yüzyıl faaliyette olduğu dönemde Ortadoğu'nun en önemli taş ve heykel atölyesi durumundaydı. Yesemek, yüzlerce yıl Hititler ile Mezopotamya medeniyetlerinin kültürel etkileşiminde önemli bir rol üstlenmiştir.

Yesemek'in Ortadoğu'nun en önemli taş ve heykel atölyesi olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ise Karatepe Sırtı ismiyle tanınan ve Kurt Dağı'nın güney uzantısını oluşturan yamaçta işlenmeye müsait, heykel işlemeciliği için önemli bir hammadde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

kaynağı olan iyi kaliteli bir bazalt taş ocağının yer almasıdır. Burada mevcut olan bazalt işlenmeye müsait özelliklerinden dolayı Anadolu ve Mezopotamya çevresinin en önemli bazalt taş ocaklarından biridir. Bu taş ocağından büyük bir ustalıklarla kesilen bazalt bloklar, yontma aşamalarından geçirilerek, genellikle heykellerin kaba tasvirleri yapılmaktaydı. Heykeller, kaba taslaklarından sonra Zincirli (Samal) kent devletlerine ince işçilikleri yapılmak üzere gönderilmekteydi. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde bazalt bloklarının çıkarılıp kesilmesinden, yontu taslaklarının kabaca işlenmesinden, ince işçiliklerinin yapılacağı yere götürülmesine kadar süreçte çok sayıda usta ve çirak işçinin çalışması yönüyle önemli bir ekonomik faaliyet alanı durumundaydı. Yesemek Heykel Atölyesi'nde taslağı yapılan heykellerin Zincirli, Sakçagözü, Kayabaşı, Gözlühöyük gibi Hitit kentlerine gönderilmesi ise önemli bir ekonomik faaliyet alanı olan atölyenin çevre kent devletlerine heykel işlemeciliğindeki ticari etkisinin oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca buranın 100 dönümden fazla olan geniş bir alan olması ile çok sayıda işçinin burada çalışması ve çok fazla üretimin gerçekleşmesi Gerek bu topraklarda yaşayan halkların gerekse Hitit devleti ve Mezopotamya devletlerinin sanata verdikleri önemi ortaya koymaktadır.

Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde bazalt bloklarının çıkarılmasından işlenmesine kadar olan süreçte aynı zamanda usta çirak ilişkisi yönüyle düşünüldüğünde önemli bir heykel okulu niteliğinde olduğu, taş işlemeciliğinde oldukça ileri gidildiğinden Anadolu ve Mezopotamya Medeniyetleri taş işçiliğinde önemli bir yere sahip olduğu ve Ortadoğu coğrafyasında oldukça önemli bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.

Hititli ustaların yanı sıra Hurrili usta ve sanatkarların çalıştığı bilinen Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde çalışmalar bir dönem (MÖ. 1200'ler) deniz kavimleri saldırıları nedeniyle durgunluk sürecine girse de Geç Hitit krallıkları döneminde (MÖ. 9. Yüzyıl) tekrar yoğunluk kazanmıştır. MÖ. VIII. yüzyılın son çeyreğinde Asurlularca faaliyetlerine son verilen ve ustalarının Asur'a götürüldüğü bilinen atölyede, her şey olduğu gibi kalmış ve adeta zaman 1890 yılında buranın keşfedilmesine kadar donmuş gibidir. 1890 yılında Zincirli (Sam'al) kenti kazı başkanlığını yürüten Felix von Luschan'ın önderliğinde Alman bilim adamlarınca keşfedilen Yesemek Taş ve Heykel Atölyesinde ilk bilimsel kazı çalışmaları Arkeolog Bahadır Alkım ve ekibi tarafından 1957-1961 yılları arasında yapılmıştır. Birçok heykel taslağı bu yıllarda gün yüzüne çıkarılmıştır. Anadolu Kültür Varlıkları Envanteri'nde çok seçkin bir yeri olan ve 300×400 m. boyutlarında yaklaşık 120 dönümlük bir alanı kaplayan Yesemek'te 1957-1961 yılları arasındaki 30 yıla yakın bir zaman diliminde değişik nedenlerle yeteri kadar tanıtılmamış, kazı çalışmaları yapılmamıştır. 1989-1991 yılları arasında İlhan Temizsoy önderliğinde Gaziantep Müze Müdürlüğü tarafından kazı ve çevre düzenlemesi çalışmaları yapılarak açık hava müzesi haline dönüştürülmüştür. Günümüzde sfenksler, kapı aslanları, kanatlı aslanlar, oturan aslanlar, dağ tanrısı kabartmaları, savaş sahnesi kabartmaları ve sütun kaideleri gibi 300 civarında mimari parça kendi doğal ortamlarında sergilenmektedir.

Kökene Yesemek'e dayanan ancak Zincirli'de ortaya çıkarılmış buluntulardan, işlenmesi tamamlanmış spiral saç bukleli sfenks türünün bir örneği, ayakta durur vaziyette cepheden tasvir edilerek işlenmesi bitirilmiş kapı aslanı ile Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'si ve çevresinde bulunmuş küçük buluntular olarak ifade edilen damga mühür, tam plastik üç boyutlu insan heykeli parçası, bronz ok ucu, tunç sikke ve kurşun madalyonu ise günümüzde Gaziantep Müzesi'nde sergilenen kültür varlıklarındandır.

Hititler; yaşadıkları her dönemde gerek yaşam gerekse ekonomik ve siyasi alanda Anadolu'nun coğrafi şartlarını en iyi şekilde değerlendirerek potansiyelini ortaya çıkaran bir medeniyetti. Nitekim bu durum, Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin jeolojik (bazalt taşı) ve ulaşım şartları avantajlarını iyi kullanarak, buradan üretilen heykel taslaklarını Mezopotamya

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

medeniyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerinde kullanmalarından anlaşılmaktadır. Ayrıca, Hititlerin buldukları Anadolu coğrafyasının coğrafi potansiyeli iyi kullanmaları ve bunu kendi kültürleri ile yoğurmaları neticesinde ortaya çıkardıkları maddi kültür öğeleriyle Anadolu uygarlığının gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Hitit medeniyetinin Eski Mezopotamya ile olan siyasi ilişkileri ve yapılan askeri seferler neticesinde karşı karşıya geldikleri toplumları etkiledikleri gibi, bu toplumların zengin maddi ve manevi kültür unsurları, Hitit devlet ve toplum yapısına taşınarak bu toplumlardan da etkilenmiştir. Dolayısıyla bu kültürel etkileşim coğrafi mekanın farklılığından kaynaklanan kültürel farklılıkların azalmasında önemli bir etken olarak, Hitit Medeniyeti'nin kültürel eserlerine de yansımıştır. Özellikle Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'ndeki Mısır medeniyeti kökenli sfenks taslakları bunun en önemli göstergelerinden biridir.

Kültürel etkileşimin yoğunlaşmasında çok önemli rol oynayan karayolları ve karayolu ticareti Hititler zamanında da yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. Nitekim, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyası arasında Akkadlar (Sargon döneminden beri) zamanından itibaren işleyen karayolları ve karayolu ticareti Kültepe devrinde (Asur ticaret kolonileri dönemi) oldukça faal duruma gelmiştir. Anadolu'da MÖ. 2. bin yılbaşlarından itibaren yazının kullanılmaya başladığı dönem Asur Ticaret Kolonileri Çağı (MÖ. 1775-1750) olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem Mezopotamya-Anadolu ilişkilerinin ticari, ekonomik ve kültürel olarak en hareketli safhaya ulaştığı dönemdir. Bu dönemdeki etkileşim; Mezopotamya'dan Anadolu'nun önemli noktalarına kadar uzanan ticari yolların gelişmesinde önemli bir katkı sağladığı gibi kültürel alış-verişin güçlenmesine ve kültürel yakınlaşmayla birlikte Anadolu-Mezopotamya kültürel sentezine önemli katkılar sağlamıştır. Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin bulunduğu coğrafi çevrenin de bu ticaret yollarına yakınlığı bu kültürel sentezin oluşmasında önemli katkılar sağlamıştır. Nitekim, Yesemek'te ortaya çıkarılan eserler bunu kanıtlamaktadır.

Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde ortaya çıkarılan eserlerin büyük bir kısmı buranın açık hava müzesi olarak düzenlenmesinden beri burada sergilenmektedir. Etrafı çitle çevrilmiş bu alanda eserlerin korunmasında her türlü önlemin alınması gerekmektedir. Bu eserlerin korunmasında Yesemek köyü halkının bu konuda son derece bilinçli davranması öncelik arz etmektedir. Buraya ziyaret amacıyla gelenler haricinde, eserlerin tahribatının önlenmesi amacıyla eserlerin korunması yönünde bilinçli olmayan çocuk ve başıboş hayvanların girişlerine izin verilmemesi gerekmektedir.

Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde eserlerin ortaya çıkarılmasından itibaren bu eserlerin hava şartlarıyla daha etkileşim halinde olması bunların yüzeylerinde çeşitli şekillerde dayanıklılığını azalttığı gibi oksitlenmeler ve yosunlaşmaların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum taslakların hatlarında belirginliği azalttığından ziyaretçiler tarafından anlaşılması ve yorumlanmasını zorlaştırmaktadır. Bunun için, Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nin sorumlusu olan Gaziantep Müzesi ve Gaziantep İl Turizm Müdürlüğü'nün gerekli bakım ve tedbirleri alması gerekmektedir.

Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi ve burada eserlerin tanıtımı yönünde, ilgili kurumların projeler geliştirerek turizm potansiyelinin tam olarak ortaya çıkarılması gerekmektedir. Buraya gelen ziyaretçilerin büyük bir kısmı yerli turist olup, buranın uluslar arası tanıtımı yönünde yılın belli dönemlerinde festival yapılması ve o gün şartları göz önünde bulundurularak, heykel taslağı yapımındaki aşamalar ve iş bölümünün temsili olarak canlandırılması yönünde etkinlikler düzenlenmesi, yerli turist sayısının daha da artmasını sağlayacağı gibi yabancı turist potansiyelini de artıracaktır. Nitekim, günümüzde anayol güzergahları üzerinde olmamasına rağmen yabancı turist sayısının yadigarlanmayacak düzeyde olması, buranın turizm potansiyeli açısından dikkat çekici olduğunu göstermektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Yesemek Taş ve Heykel Atölyesi'nde halen savaş ve av sahnesi gibi bazı kabartmaların bir takım parçaları bulunmamıştır. Bunun yanı sıra gün yüzüne çıkarılmamış bir takım heykel taslakları olduğu da tahmin edilmektedir. Buranın öneminin daha iyi anlaşılması açısından gün yüzüne çıkarılmamış heykel taslaklarının bulunması için ilgili kurumlar ve uzman arkeologlar önderliğinde kazılar yapılmalıdır. Ayrıca Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin o dönemde çevresindeki yerleşmelerle ilişki içerisinde olduğu antik yollar ortaya çıkarılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AHİPAŞAOĞLU, S., & ÇELTEK, E. (2006). *Sürdürülebilir Kırsal Turizm*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKGÜL ve DİĞERLERİ, H. (2012). *Belgelerle Gaziantep*. (M. E. Özmen, Dü.) Gaziantep: Bilnet Matbaacılık.
- AKTÜRE, S., (2004). *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- AKURGAL, E. (2008). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Bilm Kitap Kitapları.
- ALİAĞAOĞLU, A., & UĞUR, A. (2010). *Şehir Coğrafyası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ALİASGHARİ KHABBAZİ, P., & YAZGAN, M. E. (2012). Kırsal Peyzaj ve Ekoturizm. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi* , 2 (2), 5-9.
- ALKIM, U. B. (1957). Yesemek Taş Ocağı ve Heykeltraşlık Atelyesi. *Belleten* , XXI (83), 359-376.
- ALKIM, U. B. (1974). *Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları V. Seri -Sayı: 32, Islahiye Bölgesi Araştırmaları Sayı:1.
- ALPARSLAN, M. (2011). Yazılı (Tarihi) Sürecinin Başlangıcı. K. Köroğlu (Dü.) içinde, *Eski Anadolu Tarihi* (s. 22-39). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2286, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1265.
- ARI, Y. (2005). Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı. *Doğu Coğrafya Dergisi* , 10 (13), 311-339.
- ATALAY, İ. (1987). *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 9.
- BAŞGELEN, N. (1999). Yesemek. *Dünya Kültür Mirasında Gaziantep* (s. 165-167). içinde İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- BEUJEU-GARNIER, j., & DELOBEZ, A. (1983). *Pazarlama Coğrafyası*. (E. Tümertekin, & A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını No:3111, İşletme Fakültesi Yayını No:143, İşletme İktisadı Enstitüsü No:61.
- BÜLBÜL, P. (2010). Neolitik Devirden MÖ. 2. Binyıl Sonuna Kadar Afyon Karahisar ve Çevresi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fkültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (21), 1-10.
- ÇOLPAN, N. (2008). Hititlerin Anadolu'ya Göçü ve Çevre Kültürlerle Etkileşimi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Master Tezi).
- DOĞANAY, H. (1993). *Coğrafyada Metodoloji* . İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi No:187.
- DOĞANER, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

- DURAN, Y. (2003). *Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası'nın İncelenmesinde Yeni Bir Yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DURU, R. (2004). *Eski Önasya Dünyasının En Büyük Heykel Atelyesi Yesemek*. İstanbul: TÜRSAB Kültür Yayınları.
- DURU, R. (2005). Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesi. *Arkeo Atlas Dergisi* (4), 32-33.
- EMEKLİ, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi* (15), 51-59.
- ENSERT, H. (2005). M.Ö İkinci Binde Kanatlı Güneş Kursu ile Taçlandırılmış Anadolu Hitit Figürleri. *Anadolu/Anatolia* (28), 25-47.
- ERSOY, S. (2008). MÖ. II. Binde Mezopotamya–Anadolu Siyasî Münasebetleri. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÖKÇEK, İ. G. (2004). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Kervan Güzergahları ve Taşımacılık. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 151-164.
- GÜMÜŞÇÜ, O. (2010). *Tarihi Coğrafya*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- GÜMÜŞÇÜ, O., YİĞİT, İ., & TOP YILMAZ, S. (2013). *Türkiye'nin Beş Bin Yılı*. İstanbul: Yeditepe Yayıncılık.
- GÜNGÖRDÜ, E. (2003). *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- GÜVENÇ, B. (1994). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HACIOĞLU vd., N. (2008). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. (N. Hacıoğlu, & C. Avcıkurt, Dü) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hathor>. (tarih yok). 26.12.2013 tarihinde <http://tr.wikipedia.org> adresinden alındı
- <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77782/asur-ticaret-kolonileri-cagi.html>. 22.1.2014 tarihinde <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr> adresinden alındı
- HUH, J. (2002). *Tourist Satisfaction With Cultural/Heritage Sites: The Virginia Historic Triangle*. The Faculty Of The Virginia Polytechnic Institute And State University In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Science In Hospitality And Tourism Management, Virginia.
- KAPTAN, E. (1980-1981). Türkiye Madencilik Tarihi İçinde Kalayın Önemi ve Kökeni. *MTA Dergisi* (95-96), 164-172.
- KINAL, F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi-Sayı 7b.
- KONYAR, E. (tarih yok). *Eski Anadolu Tarihi 1*. İstanbul.
- LANDSBERGER, B. (1948). *Sam'al (Karatepe Harabelerinin Keşfi ile ilgili Araştırmalar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını VII. Seri-No:16, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- MEYDAN UYGUR, S., & BAYKAN, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (2), 30-49.
- ORGANİZATİON, W. T. (1998). *Guide For Local Authorities on Developing Sustainable Tourism*. WTO.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

- ÖZBAL, H., & TURAN, Ü. (2001). *17. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*. Tilbeş Höyük ve Surtepe: M.Ö. 3. Binyılda Güneydoğu Anadolu Metalurjisi. Ankara: Kültür Bakanlığı Anıtlar Müze Müdürlüğü.
- ÖZGÜÇ, N. (2011). *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- ÖZGÜÇ, T. (2005). *Kültepe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZKAN, S. (1995). ÖnAsya'da Tunç Çağı Ticaret Hayatında Hitit Devletinin Yeri. *Tarih İncelemeleri Dergisi* (10), 211-217.
- RICHARDS, G. (2001). *Cultural Attractions And European Tourism*. New York: Cabı Publishing.
- ROAF, M. (1996). *Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9*. İstanbul.
- SCHEYVENS, R. (1999). Ecotourism and the Empowerment of Local Communities. *Tourism Management* (20), 245-249.
- SEVİNÇ, F. (2008, Mayıs). Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (17), 11-32.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. (2012). *Gap Gezi Rehberi-1 (Gaziantep-Kilis-Adıyaman)*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge kalkınma İdaresi Başkanlığı. (2012). *GAP ve Turizm*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- TANRIKULU, M. (2014). *Coğrafya ve Kültür*. Ankara: Edge Akademi Yayınları.
- TEMİZSOY, İ. (2005). Yesemek Açık Hava Müzesi. Kültür ve Turizm Bakanlığı Gaziantep Müze Müdürlüğü.
- TIRPAN, A. A. (1987). Yesemek Heykel Atölyesi. *Gaziantep Tarihi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu Bildirileri* (s.24-27). Gaziantep: Gaziyurt Matbaası.
- TUĞCU, A. (2012). Yesemek Stone Quarry And Sculptural Workshop, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Master Tezi.
- TÜMERTEKİN, E. (1987). *Ulaşım Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2053, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:85.
- TÜMERTEKİN, E., & ÖZGÜÇ, N. (2011). *Beşeri Coğrafya (İnsan-Kültür-Mekan)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- TÜMERTEKİN, E., & ÖZGÜÇ, N. (2011). *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- UÇANKUŞ, H. T. (2000). *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları No: 2508, Sanat Eserleri Dizisi No: 298.
- USLU, A., & KİPER, T. (2006). Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 305-314.
- YİĞİT, E. M., & TÜREL, H. (2006). İlkçağlardan Günümüze Anadolu'da Açık Mekanın Evrimi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 187-195.
- YILDIRIM, E. (2012, December). M.Ö. II. Binyılda Paylaşılmayan Topraklar: Kuzey Suriye. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (8), 1385-1406.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

-
- YILDIZ, Z., & KALAĞAN, G. (2008, Kasım). Alternatif Turizm Kavramı ve Çevresel Etkileri. *Yerel Siyaset Dergisi* (35), 42-44.
- ZEYREK, A. N. (2008). Besni'de Alternatif Turizm Potansiyeli. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7 (2), 451-466.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

